

AAN DE SLAG MET BREDE WELVAART

Een verkenning van hoe Rijkswaterstaat
met bestaande instrumenten kan
sturen op brede welvaart

Colofon

Dit document is ontwikkeld door [Waaï Strategy Consulting](#) in opdracht van Rijkswaterstaat – Water, Verkeer en Leefomgeving (WVL), afdeling Ruimte, Economie en MIRT.

AUTEURS WAAI STRATEGY CONSULTING

Yme Gorter
Paul de Ridder

REDACTIEONDERSTEUNING RIJKWATERSTAAT

Thijs Poelma
Xander Keijser
Esther Uijtewaal
Anna Krabbe Lugnér
André Wooning
Merijn Bouman

DESIGN EN OPMAAK

Waaï Strategy Consulting

Heeft u vragen aan de auteurs over dit document? Neem dan contact op via info@waaï.nl.

Voor vragen aan Rijkswaterstaat, neem contact op met het Steunpunt Economische Expertise via SEE@rws.nl.

Publicatiedatum December 2022

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Leeswijzer	5
Wat is brede welvaart?	7
Van maatschappelijk belang naar de praktijk van Rijkswaterstaat	11
Instrumenten voor het sturen op brede welvaart	16
De instrumenten en elementen van brede welvaart	17
Sturen op brede welvaart in verschillende projectfases	18
1 Het Ambitieweb	19
2 Denkkader Brede Welvaart	23
3 Gesprekswijzer Duurzame Mobiliteit	26
4 Handreiking Verduurzaming MIRT	30
5 Indicatoren voor brede welvaart in het mobiliteitsdomein	34
6 Maatschappelijke kosten-batenanalyse en brede welvaart	38
7 De Omgevingseffectrapportage	43
8 De Omgevingswijzer	47
9 Participatieve Waarde Evaluatie	51
10 Value Engineering	55
Interessante ontwikkelingen	60
Appendix	62
Lijst met afkortingen	65
Eindnoten	66

Het doel van dit document is om brede welvaart begrijpelijk en tastbaar te maken in de context van Rijkswaterstaat.

In de Nederlandse samenleving gaat steeds meer aandacht uit naar het begrip brede welvaart. Planbureaus en ministeries zetten op dit moment de eerste stappen met betrekking tot het definiëren en vormgeven van dit begrip. In deze maatschappelijke opgave is ook een rol weggelegd voor Rijkswaterstaat als uitvoeringsorganisatie om bij te dragen aan de invulling en concretisering van het sturen op brede welvaart.

Het doel van dit document is om brede welvaart begrijpelijk en tastbaar te maken in de context van Rijkswaterstaat. Het document licht toe wat het begrip brede welvaart inhoudt, wat de opgaven zijn en waar de kansen liggen. Tevens biedt het document enkele inzichten die nuttig kunnen zijn bij het maken van strategische afwegingen als organisatiebreed op brede welvaart wordt ingezet.

Centraal in dit document staat een analyse van tien instrumenten (tools, onderzoek, werkwijzers en handreikingen) en de mogelijkheden die zij bieden om te sturen op brede welvaart. Hierbij wordt een visueel overzicht geboden van de brede welvaarts-thema's waar deze instrumenten op kunnen helpen sturen, evenals een overzicht van de beste momenten om deze instrumenten in te zetten binnen de verschillende projectfasen.

De reden voor deze praktische vertaalslag is tweeledig. In de eerste plaats biedt het document handvaten voor enthousiaste medewerkers om als pionier nu al aan de slag te gaan met brede welvaart. In de tweede plaats kan het vertalen van de relatief abstracte opgave 'sturen op brede welvaart' naar praktische problemen en kansen een vliegwiel zijn voor het genereren van nieuwe inzichten en strategische keuzes voor de organisatie.

De insteek is om zo helderheid te creëren voor de lezer over het begrip brede welvaart en wat hij, zij of hen hiermee kan in de praktijk.

Voor wie is dit document geschreven?

Dit document is bedoeld voor iedereen die geïnteresseerd is in het onderwerp brede welvaart. Ook voor diegenen die buiten de context van Rijkswaterstaat opereren bevat het document nieuwe inzichten en nuttige tips. Dat gezegd hebbende, is dit document in de eerste plaats voor drie doelgroepen ontwikkeld:

Projectteams Met in het bijzonder projectmanagers en omgevingsmanagers. Zij kunnen met de analyse van de instrumenten inzichten en praktische tips opdoen om te sturen op brede welvaart in projecten.

Adviseurs Met name diegenen die zich richten op beleid, de ontwikkeling en het beheer van instrumenten of de advisering van projectteams. De analyse van instrumenten kan hen aanknopingspunten bieden voor het ontwikkelen of updaten van instrumenten.

Strategische topadviseurs en de bestuursstaf Zij krijgen een beter begrip van wat sturen op brede welvaart van de organisatie vraagt.

Leeswijzer

Drie verschillende leesroutes

Dit document is zo opgesteld dat, afhankelijk van de wensen, het document op verschillende manieren kan worden gelezen. Informatie uit de eerste hoofdstukken is niet noodzakelijk om hoofdstukken verderop in dit document te kunnen begrijpen. Ieder hoofdstuk staat op zichzelf en geeft waar nodig duiding van het begrip brede welvaart in relatie tot het onderwerp van het hoofdstuk. Bij het ontwikkelen van dit document zijn drie verschillende 'leesroutes' gehanteerd die in grote lijnen aansluiten bij de eerdergenoemde doelgroepen. De leesroutes staan hieronder beschreven.

1

Ik wil weten hoe ik praktisch aan de slag kan met brede welvaart

Lees eerst Wat is brede welvaart? om een beeld te krijgen van wat er onder het begrip wordt verstaan.

Sturen op brede welvaart in verschillende projectfases laat zien hoe er gedurende verschillende fases met instrumenten kan worden gestuurd op brede welvaart.

Een andere optie is om aan de hand van De instrumenten en elementen van brede welvaart een beeld te krijgen van hoe instrumenten kunnen worden ingezet voor specifieke domeinen of thema's rondom brede welvaart.

Kies een instrument om er meer over te lezen. Geen voorkeur? Begin dan bij het Denkkader Brede Welvaart of de Omgevingswijzer.

2

Ik wil inzicht krijgen in hoe de huidige instrumenten beter kunnen aansluiten bij de opgave van het sturen op brede welvaart

Lees Wat is brede welvaart? om een beeld te krijgen van de karakteristieken van brede welvaart en de implicatie voor instrumenten. Lees daarna eventueel Van maatschappelijk belang naar de praktijk van Rijkswaterstaat.

De overzichten De instrumenten en elementen van brede welvaart en Sturen op brede welvaart in verschillende projectfases laten zien hoe huidige instrumenten nu al kunnen bijdragen aan het sturen op brede welvaart.

In de beschrijving van de afzonderlijke instrumenten is met name de tekst bij het kopje 'het instrument en brede welvaart' relevant. Zie Interessante ontwikkelingen voor veelbelovende initiatieven voor het sturen op brede welvaart.

Appendix B bevat een lijst van overige veelbelovende instrumenten om mee te sturen op brede welvaart.

3

Ik wil overzicht krijgen van de strategische opgave van het sturen op brede welvaart

Lees de Van maatschappelijk belang naar de praktijk van Rijkswaterstaat om een beeld te krijgen van de opgave voor Rijkswaterstaat. Lees eventueel Wat is brede welvaart? voor meer informatie over het begrip brede welvaart.

De instrumenten Value Engineering en de Maatschappelijke kosten-batenanalyse en brede welvaart bieden in de beschrijving inzicht in de praktische vertaling van obstakels en kansen voor het sturen op brede welvaart.

Bekijk het overzicht De instrumenten en elementen van brede welvaart om een beeld te krijgen van hoe de verschillende elementen van brede welvaart nu meegenomen worden in de huidige instrumenten.

Wat is brede welvaart?

Brede welvaart is de Nederlandse invulling van een concept dat past in een rijtje internationale begrippen zoals beyond GDP, broad measures of economic progress, Gross National Happiness en wellbeing. Hoewel de exacte invulling van deze begrippen onderling verschilt, zijn zij ieder gebaseerd op het voortschrijdend inzicht dat met enkel economische indicatoren (zoals het BBP) niet accuraat kan worden beschreven wat wij als maatschappij van waarde achten.

In dit document hanteren wij voor brede welvaart de definitie zoals die door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) is geformuleerd in de [Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals 2022](#):

“Brede welvaart betreft de kwaliteit van leven hier en nu en de mate waarin deze ten koste gaat van de brede welvaart van latere generaties of van die van mensen elders in de wereld. Brede welvaart gaat dus over drie groepen mensen: de mensen die nu in Nederland wonen (‘hier en nu’), de volgende generaties – onze kinderen en kleinkinderen – (‘later’) en mensen in andere landen (‘elders’).”

In een [publicatie](#) van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en het Centraal Planbureau (CPB) van juli 2022 wordt een handig overzicht geboden van de vier karakteristieken van brede welvaart die voortbouwen op de definitie van het CBS.

Hieronder een beknopte beschrijving:

1. **Een brede blik op welvaart** die verdergaat dan financieel-economische welvaart en ook welvaartsdimensies als gezondheid, veiligheid en de leefomgeving omvat.
2. **Oog voor welvaart later:** voor toekomstige generaties.
3. **Oog voor de verdeling van welvaart:** welvaartseffecten worden bewust verdeeld onder de stakeholders.
4. **Oog voor de welvaart elders:** de welvaartseffecten in andere landen.

EEN BREDE BLIK OP WELVAART

Het CBS hanteert acht thema's voor brede welvaart 'hier en nu', zie illustratie 1. Deze acht thema's vormen de kern van de verschillende domeinen die brede welvaart omvat.¹ Bij brede welvaart 'hier en nu' gaat het volgens het CBS over de persoonlijke kenmerken van mensen en de kwaliteit van de omgeving waarin zij leven. De mens, als individu en in groepen, staat in deze thema's centraal.

OOG VOOR WELVAART LATER

De acties die wij nu ondernemen hebben grote invloed op toekomstige generaties. Om voor toekomstige generaties een vergelijkbaar of beter welvaartsniveau te realiseren moeten wij daarom nu al bewust handelen. Het CBS beschrijft bij brede welvaart 'later' vier kapitalen, waar toekomstige generaties uit zullen putten (zie illustratie 1). De gedachte is dat de hoeveelheid kapitaal per inwoner minstens gelijk moet blijven om het welvaartsniveau in stand te houden.

OOG VOOR DE VERDELING VAN WELVAART

Meer nog dan bij 'traditionele' welvaart speelt de eerlijke verdeling van welvaartseffecten een belangrijke rol bij brede welvaart. Hoewel het maken van afwegingen bij de ontwikkeling van beleid of maatregelen geen nieuwe exercitie is, ligt

er desondanks een opgave voor bestuurders en ambtenaren die willen sturen op brede welvaart. Van hen zal worden verwacht dat zij een groot aantal welvaartseffecten over een uiteenlopende groep stakeholders zullen verdelen.

Een eerste aspect dat een belangrijke rol speelt is het oog voor menselijk welzijn. Zo kijkt de monitor brede welvaart niet alleen naar het totaal van de Nederlandse bevolking, maar worden er ook uitsplitsingen gemaakt per bevolkingsgroep en regio. Maatregelen die de welvaart in brede zin verhogen, maar bijvoorbeeld een onevenredig negatief effect hebben op arme Nederlanders, kunnen als onwenselijk worden beschouwd. Belangrijk hierbij te noemen is dat er bij het bredewelvaartsperspectief van uit wordt gegaan dat welvaartseffecten niet zomaar tegen elkaar kunnen worden ingewisseld. Dit wijkt af van bijvoorbeeld een instrument als de maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA), waarbij het principe geldt 'een euro is een euro', en effecten onderling dus wel inwisselbaar zijn.

Eveneens speelt de vraag wat er onder een 'eerlijke' verdeling van welvaart wordt verstaan. Er zijn meerdere interpretaties mogelijk en deze hangen sterk af van het ethisch afwegingskader dat wordt gehanteerd (zie kader Optimaliseren voor welvaart).

Illustratie 1. De verschillende thema's van brede welvaart per karakteristiek.

Meer nog dan bij 'traditionele' welvaart speelt de eerlijke verdeling van welvaartseffecten een belangrijke rol bij brede welvaart.

Ook de aard van de opgave kan hierbij een rol spelen; zo veronderstelt het PBL in het onderzoek [Brede welvaart in de regio](#) dat welvaart op landelijk en regionaal niveau op andere manieren geoptimaliseerd kan en moet worden. Daarbij kan door normen en afspraken (zoals de SDG's) een toename of afname van welvaart op een specifieke dimensie (bijv. schone lucht) of een specifieke doelgroep (bijv. mensen in armoede) belangrijker worden gevonden doordat hier specifieke doelen aan zijn verbonden (armoedebestrijding of een prettige leefomgeving).

Optimaliseren van welvaart

Het PBL heeft in onderzoek naar brede welvaart voor de regio in kaart gebracht wat beleidsmakers onder brede welvaart in de regio kunnen verstaan. In [deze korte animatievideo](#) wordt een beeld gevormd van hoe welvaart op verschillende manieren 'eerlijk' verdeeld kan worden. Zie verder [deze paper](#) en dit [essay](#) voor meer informatie.

OOG VOOR DE WELVAART ELDERS

Beleid en maatregelen in Nederland kunnen een effect hebben op de welvaart van mensen in andere landen. Het CBS beschrijft bij brede welvaart 'elders' twee thema's die een rol spelen: Handel & Hulp en Milieu & Grondstoffen (zie [illustratie 1](#)). De Monitor Brede Welvaart legt de focus op de effecten van Nederlands handelen voor de 47 armste landen volgens de criteria van de VN, ook wel de least developed countries genoemd. Ook binnen Nederland kan er sprake zijn van 'elders'. Het PBL beschrijft in de paper [Bevorderen van brede welvaart in de regio: keuzes voor beleid](#) de afweging die regio's zullen moeten maken tussen brede welvaartseffecten 'hier' en 'elders'. Regio's zijn immers op allerlei manieren met elkaar verbonden en het bevorderen van het welzijn in de ene regio kan een uitwerking hebben op het welzijn van inwoners in andere regio's.

DE ROL VAN INTERACTIE- EN NEVENEFFECTEN

Hoewel het niet apart als karakteristiek wordt benoemd door het CBS of het PBL, is het ook belangrijk om stil te staan bij het integrale karakter van brede welvaart. Bij veel vraagstukken hangen welvaartseffecten nauw met elkaar samen. Een interventie in het ene domein kan resulteren in een neveneffect in een ander domein. Zo kan een verslechterd milieu (lage luchtkwaliteit) niet alleen afbreuk doen aan de fysieke gezondheid, maar kan

het er in extreme gevallen toe leiden dat mensen minder naar buiten gaan en daarmee een negatief effect hebben op de sociale cohesie. Een toename in biodiversiteit kan leiden tot een verbeterde leefomgeving, wat er weer toe leidt dat meer mensen de natuur ingaan met alle positieve gevolgen van dien. Zo zijn er meer voorbeelden te bedenken. De kern is dat de verschillende thema's van brede welvaart met elkaar verbonden zijn en een verandering in het ene thema een effect kan sorteren op een andere. Bij het sturen op brede welvaart is oog voor deze zogeheten interactie-effecten cruciaal.

AANVERWANTE BEGRIPPEN

Welzijn Dit begrip duidt specifiek de welvaart van het individu. Denk hierbij aan de fysieke, mentale en

sociale gezondheid. Het kan ook gaan over aspecten als ervaren veiligheid, autonomie en uiting kunnen geven aan de eigen identiteit. Welzijn kan als een subcategorie van brede welvaart worden gezien.

Kwaliteit van leven Dit is een subjectief begrip. Het zegt iets over de mate waarin iemand fysieke, sociale en mentale gezondheid ervaart. Het bevat daarnaast ook objectieve aspecten, wat bijvoorbeeld iemand wel of niet kan als gevolg van een ziekte. Kenmerkend van kwaliteit van leven is dat het conceptueel dicht tegen 'gezondheid' aanligt en gaat over wat iemand nog kan doen vanwege diens gezondheid. Brede welvaart beslaat een breder begrip van zaken die mensen een prettig leven geven, zoals het hebben van een prettige woning of wonen en werken in een veilige omgeving.

Van maatschappelijk belang naar de praktijk van Rijkswaterstaat

Een strategische beschouwing op brede welvaart

DE STAAT VAN BREDE WELVAART IN NEDERLAND

De roep om te sturen op brede welvaart klinkt steeds luider. Met het ondertekenen van de [Sustainable Development Goals](#) (SDG's) van de Verenigde Naties in 2015 heeft Nederland zich gecommitteerd aan het bijdragen aan en behalen van zeventien mondiale en nationale doelen. Deze doelen (uiteenlopend van het uitbannen van honger tot het realiseren van een inclusieve maatschappij) dragen stuk voor stuk bij aan wat tegenwoordig wordt gezien als brede welvaart. De Nederlandse commitment op de SDG's evenals het [parlementaire onderzoek naar een breed welvaartbegrip](#) hebben ertoe bijgedragen dat het CBS in 2018 de [Monitor brede Welvaart & Sustainable Development Goals](#) introduceerde. Deze monitor houdt op een groot aantal variabelen bij hoe Nederland presteert op hetgeen dat de Nederlandse samenleving van waarde acht. Bijzonder aan de monitor is dat niet alleen wordt teruggekeken maar dat ook een voorzichtige voorspelling wordt gedaan over de welvaart van toekomstige generaties.

Ook door de landelijke politiek zijn inmiddels belangrijke stappen gezet. Zo heeft de minister van Financiën in een recente brief aan de Tweede Kamer ([Kamerstuk II, 2021-2022, 34298-3734298-37](#)), als reactie op verschillende moties², toegezegd om vanaf 2023 de begroting te koppelen aan (het behalen van) brede welvaartsaspecten en de SDG's.

Diverse instanties zijn begonnen met het vertalen van het bredewelvaartspectief naar sturing in de praktijk. Zo heeft het PBL in 2019 op verzoek van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit een [onderzoeksprogramma](#) gestart om te onderzoeken hoe de brede welvaart in de regio's verbeterd kan worden. Het CPB beschrijft in de memo [Brede welvaart: het CPB voorbij het bbb](#) van juni 2022 dat het voornemens is een dashboard te ontwikkelen met een beperkte kernset van bredewelvaarts-indicatoren om de afruil tussen brede welvaartsdoelen voor beleidsmakers expliciet te maken.³

Kenmerkend voor het brede welvaarts- perspectief is dat er een afweging moet worden gemaakt tussen verschillende dimensies van welvaart en menselijk welzijn.

TNO werkt sinds 2019 met het [WISE Policy Program](#) aan een conceptinstrument en methodiek waarmee beleidsmakers ex ante op aspecten van brede welvaart kunnen sturen. Verder zijn verschillende kennisinstellingen bezig met het vertalen van brede welvaart naar sturing in de praktijk, zoals de [Brede Welvaartsindicator](#) (BWI) van Universiteit Utrecht in samenwerking met RaboResearch en Universiteit Tilburg via de [Universteitsbrede Academische Werkplaatsen Brede Welvaart](#).

DE NODDZAAK VAN STUREN OP BREDE WELVAART

'Brede welvaart' is een Nederlandse term (zie [Wat is brede welvaart?](#)) voor een concept dat internationaal te herkennen is in begrippen als beyond GDP en broad measures of economic progress. In alle gevallen wordt gerefereerd naar het voortschrijdend inzicht dat met enkel economische indicatoren (zoals het Bruto Binnenlands Product (BBP)) niet accuraat kan worden beschreven wat wij als maatschappij van waarde achten. De onderliggende veronderstelling van sturing op het BBP, dat meer financiële rijkdom leidt tot een meer welvarende maatschappij, lijkt in deze tijd niet meer volledig op te gaan. Zaken als de staat van het milieu en klimaat, de biodiversiteit, de mentale gezondheid van kwetsbare bevolkingsgroepen (zoals jongeren en ouderen) en een inclusieve samenleving zijn stuk voor stuk voorbeelden van factoren die bijdragen aan een welvarende maatschappij, die zich soms lastig laten monetariseren

(in geld uitdrukken), zoals dat met een BBP of koopkrachtplaatje wel het geval is.

De aanleiding voor brede welvaart

Voor de toegenomen aandacht voor brede welvaart zijn meerdere aanleidingen te bedenken. Zo is er meer interesse door het eerdergenoemde ondertekenen van de SDG's. De aanhoudende klimaatcrisis heeft het maatschappelijk besef doen groeien dat optimalisatie op economische welvaart tekortschiet. Daarbij hebben de coronacrisis en lockdownmaatregelen het belang van onderbouwde maatschappelijke keuzes en afruilen blootgelegd.

De opgave waar de Nederlandse overheid vandaag de dag voor staat, is dan ook het realiseren van een onderbouwde sturing op brede welvaart. Concreet betekent dit dat er kaders, richtlijnen en een bijbehorend instrumentarium dienen te komen waarmee beleidsmakers en uitvoerende instanties gericht beleid kunnen ontwikkelen of projecten kunnen uitvoeren waarmee een brede set indicatoren kan worden geoptimaliseerd, die tezamen iets zeggen over onze brede welvaart.

DE COMPLEXITEIT VAN STUREN OP BREDE WELVAART

Anders dan het optimaliseren van voornamelijk economische indicatoren, is sturen op brede welvaart een opgave van aanzienlijk grotere complexiteit. Zo kenmerkt het brede welvaarts-perspectief dat er een afweging moet worden gemaakt tussen verschillende dimensies van welvaart en menselijk welzijn.

Een concreet voorbeeld: Met de implementatie van de lockdownmaatregelen tijdens de coronacrisis moesten bestuurders een belangenafweging maken tussen de gezondheid van ouderen enerzijds en de mentaal-sociale ontwikkeling van jongeren. Een beleidsvoorstel framen als louter positief dan wel negatief voor de brede welvaart doet niet recht aan de afwiel die gemaakt dienen te worden (zie ook [Ederveen en Stoel, 2021](#)). Verder laat het bovenstaande voorbeeld zien dat de brede welvaartseffecten van maatregelen tussen verschillende bevolkings-groepen aanzienlijk kunnen verschillen. Waar voor ouderen de lockdownmaatregelen een bescherming van de gezondheid betekenden, was het voor veel jongeren een beperking van de vrijheid en noodzakelijk sociaal contact.

Verder vraagt het sturen op brede welvaart dat bij de doorrekening van beleidsvoorstellen en projecten de externaliteiten⁴ in kaart worden gebracht. Zaken als de staat van de biodiversiteit of het effect op sociale cohesie laten zich moeilijk modeleren. Dit komt doordat het lastig is zicht te krijgen op de exacte impact, de impact zich niet

gemakkelijk laat kwantificeren of doordat deze impact pas op de lange termijn merkbaar is. Hierom werden deze factoren 'gemakshalve' in het verleden vaak niet meegenomen in ramingen en voorspellingen van welvaart.

Tot slot veronderstelt brede welvaart een integrale blik. Alle factoren zijn met elkaar verweven en oefenen een tweede-, derde- of vierde-orde-effect op elkaar uit. Zo kan een toename in stikstof een negatieve invloed hebben op de biodiversiteit (eerste orde) en daarmee op de aantrekkelijkheid van de fysieke leefomgeving (tweede orde) en de mentale gezondheid van inwoners (derde orde). Dit maakt het in de praktijk lastig om een daad-werkelijk onderbouwde en gewogen afweging te maken tussen alternatieven.

Een definitie van brede welvaart

In dit document hanteren wij voor het begrip 'brede welvaart' de [definitie van het CBS](#) zoals die is beschreven in de Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals 2022: "Brede welvaart betreft de kwaliteit van leven in het hier en nu en de mate waarin deze al dan niet ten koste gaat van die van latere generaties en/of van die van mensen elders in de wereld." Zie ook [Wat is brede welvaart?](#)

BREDE WELVAART IN HET MOBILITEITSDOMEIN

Er zijn inmiddels meerdere onderzoeken gedaan naar de implicatie van het sturen op brede welvaart voor het mobiliteitsdomein. Zo stelt het PBL in de notitie *Brede welvaart en mobiliteit* onder andere dat mobiliteit een middel is om de kwaliteit van het leven van mensen te verbeteren. Het vervoerssysteem zelf staat dus niet centraal, maar de manier waarop de mobiliteit bijdraagt aan het welzijn van mensen. Dit brede welvaartspectief brengt nieuwe kennisbehoeften met zich mee. Het vraagt van beleidsmakers en projectteams om integraal te kijken naar opgaves en rekenschap te geven aan de directe en indirecte manieren waarmee mobiliteitsoplossingen bijdragen aan het welbevinden van mensen. Het PBL onderscheidt in de notie vier dimensies waarop brede welvaart een rol speelt in het mobiliteitsdomein: leefomgeving, bereikbaarheid, veiligheid en gezondheid. Een oplossing die stuurt op het verhogen van de brede welvaart vraagt dan ook om een gewogen afweging van de impact op deze vier dimensies.

In een *publicatie van TNO* uit 2021 wordt voortgebouwd op de vier dimensies van het PBL met de ontwikkeling van een set van vijftig indicatoren voor gebruik in het mobiliteitsdomein. De opgave wordt door TNO neergezet als hoofdzakelijk een van dataverzameling: door bredere informatieverzameling op de indicatoren kunnen in de praktijk beter geïnformeerde keuzes gemaakt worden. Het stuk doet ook een beperkte voorzet voor hoe rekening gehouden kan worden met interactie-effecten tussen de verschillende dimensies binnen het mobiliteitsdomein.

BREDE WELVAART EN RIJKSWATERSTAAT

Het is in deze context nuttig om stil te staan bij het verschil tussen brede welvaart en het begrip 'duurzaamheid' (zie kader *Brede welvaart en duurzaamheid*). Rijkswaterstaat heeft met zijn visie op een duurzame leefomgeving – en een duurzame gebiedsontwikkeling in het bijzonder – de deur al op een kier gezet voor sturing op brede welvaart. Als Rijkswaterstaat het bredewelvaartspectief echter nog meer wil omarmen, dan is het wenselijk dat er meer rekenschap wordt gegeven aan het welzijn van het individu en sociale interactie tussen mensen. Hiervoor zal de organisatie zich meer op domeinen gaan begeven waarin subjectieve belangen en de beleving van stakeholders een sterke rol spelen. Dit betekent dat in projecten een belangrijke rol is weggelegd voor participatie en andere vormen van afstemming met stakeholders.

Brede welvaart en duurzaamheid

Zoals Rijkswaterstaat het begrip 'duurzaamheid' hanteert – een begrip dat zelf de laatste jaren in verschillende sectoren en domeinen een aanzienlijke verbreding van betekenis heeft ondergaan – wordt primair verwezen naar het rekenschap geven aan energie, klimaat en grondstoffen. Kenmerkend voor brede welvaart is dat het ook uitspraken doet over het welzijn van mensen op individueel niveau (fysieke en mentale gezondheid) en in de sociale context (sociale cohesie).

Rijkswaterstaat heeft met zijn visie op een duurzame leefomgeving de deur al op een kier gezet voor sturing op brede welvaart.

Wat kan een omarming van het brede welvaarts-perspectief voor Rijkswaterstaat betekenen? De opgave voor de organisatie zal in de eerste plaats zijn om binnen de huidige kerntaken zo effectief mogelijk te sturen op een onderbouwde afweging van welvaartseffecten. Op de lange termijn vraagt het sturen op brede welvaart waarschijnlijk om een herijking van wat de organisatie tot haar kerntaken rekent.

In de praktijk vraagt dit dat, meer dan nu het geval is, vanuit een holistische visie op projectmanagement wordt gewerkt waarbij rekenschap wordt gegeven aan een dynamisch spanningsveld van domeinen die constant met elkaar in verbinding staan. Zo hebben bijvoorbeeld interventies op de natuur en biodiversiteit een neveneffect op de

fysieke leefomgeving. Ook dragen oplossingen die de mobiliteit in een regio beïnvloeden, bij of doen deze afbreuk aan een inclusieve samenleving. En zo zijn er nog veel meer voorbeelden te bedenken. De rol van de operatie verschuift hiermee verder weg van de 'klassieke' ingenieur die de beste oplossing berekent, naar een van een regisseur die een groot aantal activiteiten, stakeholders en expertises samenbrengt om vanuit een heldere visie een totaalresultaat op te leveren. In dit document wordt met een overzicht van de belangrijkste instrumenten voor het sturen op brede welvaart een eerste inventarisatie geboden wat deze verschuiving in de praktijk van de organisatie en haar medewerkers vraagt, en hoe zij hier nu al mee aan de slag kunnen gaan.

Instrumenten voor het sturen op brede welvaart

Dit hoofdstuk beschrijft tien bestaande instrumenten (tools, onderzoek, werkwijzers en handreikingen) die medewerkers van Rijkswaterstaat tot hun beschikking hebben bij de ontwikkeling van beleidsmaatregelen en projecten. Per instrument is beschreven hoe daarmee nu in de praktijk gerichter gestuurd kan worden op brede welvaart.

Deze instrumenten zijn geselecteerd uit een langere lijst met instrumenten (zie [Appendix](#)). Bij de selectie van elk van de instrumenten is gekeken naar de raakvlakken met brede welvaart, de huidige toepassing en de praktische inzetbaarheid voor Rijkswaterstaat. De instrumenten kunnen in elke gewenste volgorde worden gelezen.

De beknopte beschrijving van ieder instrument is zo geschreven dat de lezer een beeld krijgt van hoe het instrument aansluit bij het brede welvaarts-perspectief. Hierbij is vanuit dit perspectief zowel naar de kansen als tekortkomingen van ieder instrument gekeken. Iedere beschrijving van een instrument sluit af met praktische tips en een concrete eerste stap die gezet kan worden. Het doel hiervan is om de drempel te verlagen om in de praktijk aan de slag te gaan met het sturen op brede welvaart.

DE INSTRUMENTEN

- 1 **Het Ambitiweb**
- 2 **Denkkader Brede Welvaart**
- 3 **Gesprekswijzer Duurzame Mobiliteit**
- 4 **Handreiking Verduurzaming MIRT**
- 5 **Indicatoren voor brede welvaart in het mobiliteitsdomein**
- 6 **Maatschappelijke kosten-batenanalyse en brede welvaart**
- 7 **De Omgevingseffectrapportage**
- 8 **De Omgevingswijzer**
- 9 **Participatieve Waarde Evaluatie**
- 10 **Value Engineering**

De instrumenten en elementen van brede welvaart

	Bereikbaarheid	Gezondheid	Klimaat	Leefomgeving	Materiële bestaanszekerheid	Milieu	Natuur	Natuurlijke voorraden	Sociale cohesie	Veiligheid
1. Ambitieweb	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
2. Denkkader Brede Welvaart	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
3. Gesprekswijzer DuMo	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
4. Verduurzaming MIRT	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
5. Indicatoren voor bw in mobiliteit	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
6. MKBA en brede welvaart	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
7. Omgevingseffect-rapportage	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
8. Omgevingswijzer	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
9. Participatieve Waarde Evaluatie ⁵	○	○	○	○	○	○	○	○	○	○
10. Value Engineering ⁶	○	○	○	○	●	○	○	○	●	○

Legenda

- Het instrument stuurt op één of enkele aspect(en)
- Het instrument stuurt op de meeste of alle aspecten
- Sturing op het aantal aspecten hangt af van het gebruik van het instrument

Tabel 1. Per instrument staat weergegeven op welke elementen van brede welvaart ermee gestuurd kan worden. De elementen zijn gebaseerd op het Denkkader Brede Welvaart. Het gaat hier om verschillende categorieën van welvaart die het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat relevant acht voor het sturen op brede welvaart.⁷

Sturen op brede welvaart in verschillende projectfasen

Fase / tool	Initiatief	Verkenning	Planuitwerking	Realisatie	Beheer & Onderhoud
Beheer & Onderhoud	Netwerk-management Informatie-systeem	Onderhouds-concept (bijv. netwerk-schakelplan of instandhoudingsplan)	-	Realisatie	Beheer
Vervanging & Renovatie	VenR objecten in beeld, Regioanalyse	Regioanalyse	Planfase	Realisatie	Beheer
Aanleg	Voorbereiding, Onderzoek (MIRT)	Verkenning	Planning- en studiefase	Realisatie	Beheer
Ambitiweb	De integrale benadering kan helpen bij het identificeren van een probleem.	Gebruik om ambities op te stellen die aansluiten bij het brede welvaartspectief.	Toets verschillende opties t.o.v. de gestelde de ambities.	Voor tussentijdse evaluatie van voortgang en check aansluiting met brede welvaart.	Toets resultaten tegen ambities. Evalueer de gekozen afruilen.
Denkkader Brede Welvaart	Helpt bij het vaststellen van de relevante elementen van brede welvaart	Gebruik om aandachtspunten en indicatoren vast te stellen vanuit het bredewelvaartspectief.	Vergeelijk verwachte effecten van opties met de gewenste impact vanuit het bredewelvaartspectief.	Voor tussentijdse evaluatie van voortgang en check aansluiting met brede welvaart.	Evalueer resultaten in de mat van het (succesvol) sturen op brede welvaart
Gesprekswijzer Duurzame Mobiliteit	Gebruik als gespreksstarter over duurzame mobiliteit (en brede welvaart) met stakeholders.	Gebruik om een scherper beeld krijgen van de brede welvaarts-effecten van een opgave.	Helpt om een integraal beeld te krijgen van de verwachte effecten van verschillende opties.		Periodiek kunnen de effecten geëvalueerd worden zodat er, waar nodig, kan worden bijgestuurd.
Handreiking Verduurzaming MIRT	Gebruik om bredere doelen vast te stellen die aansluiten voor een holistische benadering.		Vul aan met extra indicatoren om effecten op brede welvaart nauwkeuriger te meten		
Indicatoren voor brede welvaart in het mobiliteitsdomein	Gebruik om een beeld te krijgen wat het sturen op brede welvaart concreet betekent voor het mobiliteitsdomein.	Helpt bij het vaststellen van de relevante elementen van brede welvaart.	Gebruik bij het identificeren en kiezen van indicatoren die brede welvaartseffecten beschrijven.		Evalueer resultaten op brede welvaartseffecten aan de hand van de indicatoren.
Maatschappelijke kosten-baten analyse en brede welvaart		Gebruik de aanbevelingen om meer onderzoek te doen naar de brede welvaartseffecten.	Gebruik de aanbevelingen ⁹ om niet-gemonetariseerde effecten mee te nemen in de afwegingen.		Toets de resultaten op brede welvaartseffecten.
Omgevingseffectrapportage		Gebruik voor een integrale analyse van effecten, waarbij niet alleen milieufactoren maar ook sociale en economische factoren worden meegenomen.			Toets en evalueer resultaten vanuit een integrale blik op brede welvaartseffecten.
Omgevingswijzer	Gebruik voor het definiëren van de opgave vanuit een brede welvaarts-perspectief	Gebruik voor het vinden van aanknopingspunten voor het waarborgen van een breed perspectief.	Biedt een visuele weergave van de integrale effecten van een beleidsmaatregel.	Voor tussentijdse evaluatie van voortgang en check aansluiting met brede welvaart.	Gebruik voor een overzichtelijke, integrale weergave van de resultaten.
Participatieve Waarde Evaluatie	Geeft inzicht in de samenhang van verschillende opgaven.	Helpt bij het identificeren van onbekende effecten van beleidsopties en kansrijke oplossingsrichtingen.	Helpt om draagvlak te creëren, voorkeuren te bespreken en ter ondersteuning van het selectieproces.		Kan helpen bij het verbeteren van de Meerjarenprogrammering
Value Engineering	Helpt bij het identificeren van relevante stakeholders en relevante thema's van brede welvaart.	Gebruik om samen met stakeholders relevante welvaartseffecten te identificeren en te wegen.	Biedt ondersteuning bij het maken van een evenwichtige afweging van brede welvaartseffecten.		

Tabel 2. Per instrument zijn de voornaamste gebruiksmomenten weergegeven voor het specifiek sturen op brede welvaart. Deze kunnen verschillen van de voornaamste gebruiksmomenten van de instrumenten voor hun gelijkte gebruik.

Legenda Geschikt voor sturen op brede welvaart
 Beste fase om in te zetten voor sturen op brede welvaart

Ambitieweb

Wat is het?

Een instrument waarmee het ambitieniveau van een project op een breed uiteenlopende set thema's per thema kan worden vastgesteld.

Type instrument

Handreiking

Publicatiedatum

2017

Doelgroep

Projectmanagers, omgevingsmanagers

Bron

<https://www.duurzaamgww.nl/content/47-ambitieweb>

Voornaamste gebruiksdoeleinden

- Verkenning van de scope en gewenste impact van een project.
- Communicatietool om ambities af te stemmen en te delen.
- Monitoring van prestaties op gestelde doelen.

Meer informatie

<https://www.pianoo.nl/nl/handreiking-aan-de-slag-met-het-ambitieweb>

Tijdsinvestering

Sprekende voorbeelden

Weet jij een mooi voorbeeld waarbij dit instrument is ingezet? Laat het ons weten via see@rws.nl!

Elementen van brede welvaart

Bereikbaarheid

Natuur

Materiële bestaanszekerheid

Gezondheid

Milieu

Natuurlijke voorraden

Klimaat

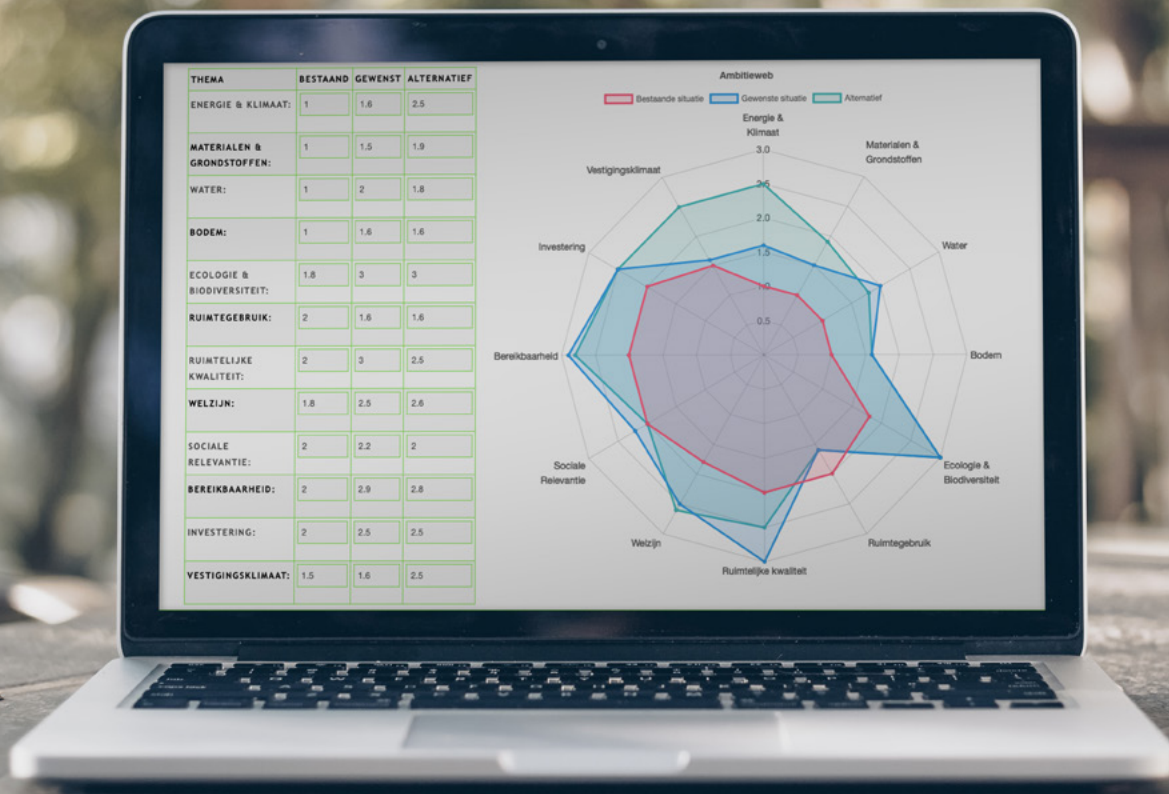
Sociale cohesie

Leefomgeving

Veiligheid

WAT IS HET?

Het Ambitieweb is ontwikkeld ter ondersteuning van de Aanpak Duurzaam Grond Weg en Water (GWW). Met het instrument kunnen de duurzame ambities en doelstellingen voor een project in kaart worden gebracht. Net als de Omgevingswijzer en de Gesprekswijzer Duurzame Mobiliteit worden er twaalf thema's gehanteerd, gebaseerd op het principe people, planet, prosperity. Per thema kan de gebruiker kiezen uit drie verschillende ambitieniveaus die lopen van (1) behouden of verbeteren van de status quo, naar (2) een duurzame verbetering tot (3) een netto positieve bijdrage. De duidelijke ambitieniveaus en de toelichting per thema helpen gebruikers bij het kiezen van een passende ambitie voor hun project.

De twaalf thema's en de bijbehorende ambitieniveaus worden gezamenlijk weergegeven in een cirkeldiagram. De opzet en presentatie van het instrument maken het zo tot een geschikt communicatie-instrument voor het bespreken van de ambities met stakeholders.

HET INSTRUMENT EN BREDE WELVAART

Met een focus op twaalf verschillende thema's wordt in de opzet een brede blik op welvaart gehanteerd. Zoals te verwachten is bij een instrument dat inzet op duurzaamheid, zijn thema's gerelateerd aan milieu en het klimaat met vijf thema's sterk vertegenwoordigd. Het grote aantal thema's dat is gewijd aan natuur en milieu kan de suggestie wekken dat sociale en economische aspecten minder van belang zijn. De uitdaging om integraal te sturen op brede welvaart, zal met Ambitieweb vooral gaan over het voldoende rekenschap geven van sociale en economische factoren.

Beperkingen

De belangrijkste beperking van het Ambitieweb is dat er geen mogelijkheid wordt geboden om prioriteit aan te brengen tussen de verschillende thema's. Hoewel het prioriteren van belangen van oudsher onderdeel is van beleids- of projectontwikkeling, vraagt het sturen op brede welvaart

erom hier extra op te letten. Sturen op brede welvaart gaat ervan uit dat een groot aantal uiteenlopende effecten worden meegenomen die ieder een ander effect kunnen hebben op uiteenlopende stakeholders (de verdeling van welvaart). Dit vraagt in de praktijk dat er afruilen worden gemaakt, waarbij een toename van de welvaart van de ene bevolkingsgroep ten koste kan gaan van de welvaart van een andere bevolkingsgroep, of ten koste van bijvoorbeeld het milieu. De selectie van twaalf afzonderlijke ambities gaat voorbij aan deze opgave.

Waar de thema's in hun beschrijving sterk aansluiten bij het concept en de reikwijdte van brede welvaart, komt dit in de uitwerking van de indicatoren minder naar voren. Zo worden onder het thema Welzijn verschillende indicatoren genoemd om schadelijke effecten te beperken (straling, geluidshinder, luchtverontreiniging), maar worden geen duidelijke aanknopingspunten geboden voor het stimuleren van positieve effecten (bijvoorbeeld fysieke gezondheid en sociale verbondenheid). Ook lijkt het instrument geen oog te hebben voor de interactie tussen thema's. Denk bijvoorbeeld aan het effect van toegenomen bereikbaarheid (door een gevaarlijk kruispunt anders in te richten) op de sociale cohesie in een woonwijk (kinderen kunnen veilig op straat spelen).

STUREN OP BREDE WELVAART

Net als voor de Omgevingswijzer geldt dat het Ambitieweb zich goed leent voor een breed scala

aan projecten buiten de GWW-sector. De brede set van thema's maakt het mogelijk om met de opdrachtgever en stakeholders in gesprek te gaan over de welvaartseffecten die het project dient te realiseren. Meer nog dan bij de Omgevingswijzer zal, door de instructie om voor ieder thema een ambitieniveau vast te stellen, de gebruiker gedwongen worden over de impact op bredewelvaartsaspecten na te denken. Het Ambitieweb leent zich dan ook goed voor de verkennende fase van een project. Omdat er concrete ambities moeten worden opgesteld, kan het instrument ook in de monitoringsfase worden ingezet om prestaties te beoordelen.

Voor het sturen op brede welvaart vraagt het bovenal van de gebruiker dat deze zich bewust is van de kenmerken van brede welvaart, zoals oog hebben voor verdelingseffecten en een integrale blik op welvaartseffecten. Daarbij ligt er een uitdaging om de juiste indicatoren per thema te selecteren. Voor opgaves in het mobiliteitsdomein kunnen hiervoor bijvoorbeeld [de Indicatoren voor brede welvaart in het mobiliteitsdomein](#) worden gebruikt.

Belangrijk is dat bij het opstellen van de ambities rekening wordt gehouden met het belang van het maken van mogelijke afruilen. Ook als brede welvaart centraal wordt gezet, zal niet ieder thema even belangrijk zijn. Een prioritering van thema's helpt bij het neerzetten van realistische verwachtingen en eisen.

Belangrijk is dat bij het opstellen van de ambities rekening wordt gehouden met het belang van het maken van mogelijke afruilen.

COMBINEER MET

De Omgevingswijzer Het Ambitiweb kan worden ingezet in navolging op de Omgevingswijzer in de Aanpak Duurzaam GWW. De meekoppelkansen die met de Omgevingswijzer worden onderzocht, kunnen als input dienen voor de ambitiebepaling.

Het Denkkader Brede Welvaart De vragen uit het denkkader kunnen als inspiratie dienen voor het meenemen van indicatoren die passen bij het ambitieniveau en het prioriteren van ambities.

Indicatoren voor brede welvaart in het mobiliteitsdomein Een handige lijst met indicatoren waarmee brede welvaartseffecten beter in kaart kunnen worden gebracht. Een goede inspiratiebron en naslagwerk voor mogelijke indicatoren.

DE PRAKTIJK LEERT

- Let bij het invullen van het Ambitiweb ook op de interactie-effecten die kunnen ontstaan door de positieve of negatieve impact van een thema op een ander thema.
- Zorg dat er voldoende kennis is per thema over hoe een (sterk) positief resultaat eruit dient te zien. Vaak wordt vooral gekeken naar hoe risico's beperkt kunnen worden, terwijl er in de praktijk veel mogelijk is om positieve impact te creëren.
- De keuze van indicatoren is bepalend voor de definitie van succes voor een ambitie. Denk dus goed na per thema welke indicatoren prioriteit krijgen.
- Maak een prioriteitenlijst van ambities. Welke ambities zijn een must, en welke zijn nice to have?

DIRECT AAN DE SLAG

Bekijk de Omgevingswijzer en kies een eerste set van drie thema's waar je je op wilt focussen. Verdiep je in de thema's en plan een overleg met stakeholders om een eerste gesprek te voeren over de ambities van het project. Is het kiezen van thema's lastig? Vul dan eerst de Omgevingswijzer in om een beter beeld te krijgen van de opgave.

Denkkader Brede Welvaart

Wat is het?

Een verkennende tool die op basis van de aspecten van brede welvaart een overzicht biedt van de effecten van een project op de omgeving.

Type instrument

Denkkader

Doelgroep

Beleidsmakers, projectmanagers, omgevingsmanagers, adviseurs

Voornaamste gebruiksdoeleinden

- Hulpmiddel voor het vaststellen van doelen en indicatoren die aansluiten bij het brede welvaartspectief vanuit het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW).
- Gespreksstarter voor het creëren van een gezamenlijk referentiekader en het vormgeven van een gedeelde opgave rondom brede welvaart.
- Hulpmiddel voor het transparant in beeld brengen van opties en hun voornaamste effecten.

Sprekende voorbeelden

Weet jij een mooi voorbeeld waarbij dit instrument is ingezet? Laat het ons weten via see@rws.nl!

Publicatiedatum

April 2022

Bron

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brochures/2022/04/29/denkkader-brede-welvaart-ienw>

Helpdesk

asa@minienw.nl

Tijdsinvestering

Elementen van brede welvaart

Bereikbaarheid

Natuur

Materiële bestaanszekerheid

Gezondheid

Milieu

Natuurlijke voorraden

Klimaat

Sociale cohesie

Leefomgeving

Veiligheid

WAT IS HET?

Het Denkkader Brede Welvaart is ontwikkeld door de Argumentenfabriek BV in opdracht van het ministerie van lenW om brede welvaart concreet te maken voor gebruik in beleid en uitvoering. Het denkkader bestaat uit twee onderdelen:

Een vragenlijst die gebruikers uitnodigt om na te denken over de effecten van een beleidsstuk of project aan de hand van de elementen van brede welvaart die relevant zijn voor het ministerie van lenW.

Een invulkaart waarmee de verwachte effecten van het beleidsstuk of project globaal in kaart kunnen worden gebracht.

Het denkkader is een beknopt instrument dat in korte tijd kan worden doorlopen. Het is bovenal bedoeld om gebruikers op weg te helpen bij het integreren van het gedachtegoed van brede welvaart in hun project.

HET DENKKADER BREDE WELVAART

Als enig instrument in dit document is het denkkader van A tot Z ontwikkeld met het concept van brede welvaart in gedachten. Door de verschillende thema's van brede welvaart naast elkaar te presenteren en de belangrijkste verwachte positieve en negatieve effecten van een voorstel of project te laten benoemen, stimuleert het gebruikers een integraal perspectief in te nemen.

Beperkingen

In de invulkaart wordt in de laatste vraag, haast terloops, genoemd dat er dient te worden gelet op effecten over generaties, regio's en verschillende bevolkingsgroepen. Het instrument geeft daarmee minimaal aandacht aan de langetermijneffecten (brede welvaart later), effecten over de grens (brede welvaart elders) en verschillen in welvaart tussen verschillende bevolkingsgroepen (verdeling van welvaart). Dit kan ten onrechte de suggestie wekken dat deze karakteristieken van brede welvaart minder belangrijk zijn. Bij het gebruik van het kader is het van belang dat deze karakteristieken bij elk element van het kader worden meegenomen.

STUREN OP BREDE WELVAART

Het denkkader kan bij veel verschillende projecten van Rijkswaterstaat een rol spelen. Juist doordat het een breed scala aan effecten centraal zet, leent het zich voor vrijwel ieder project. Door concrete momenten in het project te plannen waarbij de tijd wordt genomen om de vragen van het denkkader te beantwoorden, kan het bredewelvaartsperspectief verankerd worden in aspecten als doelstellingen, stakeholdermanagement, beoordelingscriteria en

kaderstelling. De flexibele insteek van het denkkader maakt het mogelijk om het in iedere fase van de projectontwikkeling in te zetten. Met name in de verkenningsfase is het denkkader waardevol voor gerichtere sturing op brede welvaart. Daarnaast kan het denkkader ook integraal in een project worden meegenomen, waarbij het in elke fase kort terugkomt en wordt gebruikt als leidraad en tussentijds controlemiddel.

De flexibele insteek van het denkkader maakt het mogelijk om het in iedere fase van de projectontwikkeling in te zetten.

COMBINEER MET

De MKBA Het denkkader kan opstellers van MKBA's helpen bij het identificeren van mogelijke effecten en het bezien van de effecten vanuit een integrale blik.

De handreiking verduurzaming MIRT Het denkkader helpt om de thema's van brede welvaart mee te nemen in het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT) die niet onder duurzaamheid vallen.

De Omgevingswijzer Het denkkader kan helpen om subthema's te identificeren binnen de twaalf hoofdthema's.

DE PRAKTIJK LEERT

- Gebruik het denkkader om met collega's en stakeholders in gesprek te gaan over het bredewelvaartsperspectief. Juist door er met elkaar over te praten, inzichten te vergelijken en elkaar scherp te houden wordt brede welvaart geïntegreerd in de praktijk.
- Voor de eerste keer aan de slag met brede welvaart? Laat het denkkader meerdere keren in het traject terugkomen en bespreek het samen met collega's en stakeholders. Zo ontstaat er een gedeeld bewustzijn over het nut en de noodzaak van brede welvaart, en wat sturen hierop in de praktijk inhoudt.

DIRECT AAN DE SLAG

Kies een casus en plan een uur met collega's om deze te bespreken met het denkkader in de hand. Al met een project bezig? Onderzoek dan hoe je het denkkader in elke fase twee of meerdere keren kunt laten terugkomen.

Gesprekswijzer Duurzame Mobiliteit

Wat is het?

Een instrument dat gebruikers helpt bij het concreet maken van duurzame mobiliteit. Het laat de impact van een project of gebiedsopgave op de omgeving zien.

Type instrument

Gesprekswijzer

Doelgroep

Projectmanagers, omgevingsmanagers, beleidsmakers, bestuurders

Voornaamste gebruiksdoeleinden

- Beoordelen en vergelijken van voorgenomen maatregelen op een brede set effecten.
- Ondersteuning bij het selecteren van indicatoren voor evaluatie op duurzame mobiliteit.
- Het gesprek starten met collega's en stakeholders over duurzame mobiliteit (en brede welvaart).

Sprekende voorbeelden

https://rwsduurzamemobiliteit.nl/publish/pages/193910/voorbeeldcasus_-dv_.pdf

Publicatiedatum

September 2022

Bron

<https://rwsduurzamemobiliteit.nl/slag/gesprekswijzer/>

Helpdesk

<https://rwsduurzamemobiliteit.nl/secundaire-navigatie/contact/>

Tijdsinvestering

Elementen van brede welvaart

Bereikbaarheid

Natuur

Materiële bestaanszekerheid

Gezondheid

Milieu

Natuurlijke voorraden

Klimaat

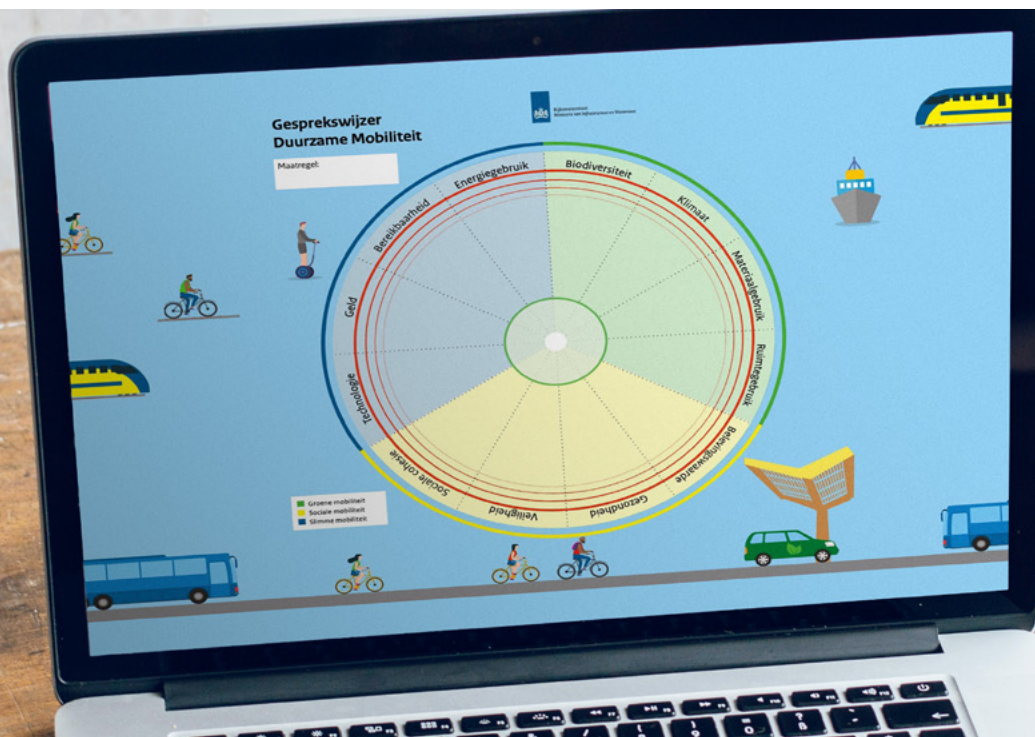
Sociale cohesie

Leefomgeving

Veiligheid

WAT IS HET?

De behoefte om te sturen op 'duurzame mobiliteit' wordt binnen Rijkswaterstaat steeds groter. In de praktijk blijkt er nog verwarring te bestaan over wat er precies bedoeld wordt met dit containerbegrip. De Gesprekswijzer Duurzame Mobiliteit (GW DuMo) is ontwikkeld om duurzame mobiliteit concreet te maken in MIRT-trajecten en andere projecten van RWS.

Centraal in de GW DuMo staat een cirkelvormige illustratie (spelbord) waarop twaalf thema's van duurzame mobiliteit overzichtelijk zijn weergegeven. Net als bij de Omgevingswijzer wordt de gebruiker gevraagd om de impact per thema in kaart te brengen. Anders dan bij de Omgevingswijzer biedt de GW DuMo wel instructies om deze twaalf thema's concreet te maken met indicatoren om zo de effecten van verschillende maatregelen met elkaar te kunnen vergelijken. De kracht van de gesprekswijzer is dat het een integraal beeld van de impact van een maatregel op een overzichtelijke visuele manier weergeeft. Daarnaast wordt door het doorlopen van de stappen en beantwoorden van de bijbehorende vragen voor gebruikers concreet gemaakt wat duurzame mobiliteit in de praktijk betekent en hoe hierop kan worden gestuurd.

DE GW DUMO EN BREDE WELVAART

De GW DuMo kan als een laagdrempelig en effectief instrument dienen om een start te maken met het sturen op brede welvaart binnen het mobiliteitsdomein. Het deelt de impact in aan de hand van het principe people, planet, prosperity met vier thema's per categorie. Hiermee hanteert het instrument een brede blik op de te verwachten welvaartseffecten.

Door de effecten in een overzicht aan te bieden krijgen gebruikers een idee van het totaalresultaat van de voorgenomen maatregelen. De verdeling van waarde wordt daarmee tastbaar en maakt een integrale afweging mogelijk. Bijzonder aan de gesprekswijzer is dat deze niet alleen voor ieder thema een aantal indicatoren biedt, maar ook een toelichting geeft waarvoor deze indicatoren relevant zijn en waarop gelet moet worden wanneer ze worden gebruikt.

Beperkingen

Hoewel de gesprekswijzer per thema indicatoren aanreikt, is deze lijst van indicatoren beperkt. Ook suggereert de gesprekswijzer met het meegeleverde voorbeeld dat er minder interactie-effecten zijn dan er waarschijnlijk daadwerkelijk

zullen plaatsvinden. Zo wordt er in de voorbeeld-casus over autodelen niet gesproken over hoe het gebruik van meer deelauto's van invloed zal zijn op het gemiddelde rijgedrag van mensen.

In de praktijk zullen gebruikers van de GW DuMo voor het exact beoordelen en kwantificeren van de thema's moeten vertrouwen op externe informatie. Per thema is in sommige gevallen expert judgment nodig om transparante aannames te kunnen maken. En voor sommige onderbouwingen zullen ook complexe berekeningen nodig zijn die concrete data en informatie vereisen. Een valkuil is dat effecten die zich in eerste instantie lastig laten voorspellen niet worden meegenomen in de effectenweging. In zo'n geval zal een gebruiker terugvallen op 'bekende' indicatoren, waarmee het sturen op brede welvaart (en diens bijbehorende thema's en karakteristieken) in de praktijk onvoldoende uit de verf komt.

STUREN OP BREDE WELVAART

De GW DuMo is een effectief instrument voor projecten waarbij het niet meteen duidelijk is wat de implicaties zullen zijn voor duurzame mobiliteit. Het instrument heeft daarmee een bredere inzet dan

enkel door de auteur(s) genoemde MIRT-trajecten. De gesprekswijzer kan het beste al in de verkenningsfase worden ingezet om een beeld te krijgen van de welvaartseffecten bij een opgave. Anders dan de Omgevingswijzer of het Ambitie-web kan de gesprekswijzer projectvoorstellen onderling vergelijken. Dit maakt het instrument eveneens geschikt voor de uitwerkingsfase. Ook voor monitoring en ex-postevaluatie leent de GW DuMo zich goed. Het voordeel van het in een vroeg stadium inzetten van de gesprekswijzer is dat geïdentificeerd kan worden waar verder onderzoek nodig is naar interactie-effecten. Hiermee worden de neveneffecten van de prestatie van één thema op een ander thema bedoeld. Denk bijvoorbeeld aan de impact van het materiaalgebruik (hout) op het subjectief welzijn (esthetische ervaring van de leefomgeving) van burgers.

Zoals de naam suggereert, leent de gesprekswijzer zich goed om met collega's en stakeholders een dialoog te starten over wat sturen op brede welvaart inhoudt voor een opdracht. Hierbij is het goed om ook bewust stil te staan bij de karakteristieken van brede welvaart (zie ook Wat is brede welvaart?)

De gesprekswijzer kan het beste al in de verkenningsfase worden ingezet om een beeld te krijgen van de welvaartseffecten bij een opgave.

COMBINEER MET

Indicatoren voor brede welvaart in het mobiliteitsdomein Een handige lijst met indicatoren waarmee brede welvaartseffecten in het mobiliteitsdomein beter in kaart kunnen worden gebracht. De indicatoren kunnen worden gebruikt bij het invullen van de GW DuMo.

Aanvulling MKBA en brede welvaart De aanvulling benoemt het belang van visuele presentaties voor een overzichtelijke vergelijking van effecten en communicatie met stakeholders. De GW DuMo biedt op het spelbord een overzicht van de verschillende effecten en kan daarmee een aanvullende visuele presentatie bieden.

DE PRAKTIJK LEERT

- Voor veel casussen geldt dat niet elk thema even relevant is. Prioriteer de thema's op relevantie en zorg dat voor de belangrijkste thema's de juiste informatie wordt opgehaald om op te sturen, ook als deze informatie in eerste instantie zich lastig laat verzamelen.
- Met de visuele weergave van het spelbord wordt een holistische blik gepresenteerd, waarbij het lijkt alsof de effecten van elk thema goed worden meegenomen. Wees waakzaam voor interactie-effecten. Deze zullen namelijk niet naar voren komen in het spelbord, maar het bord kan wel hintten op mogelijke interacties, bijvoorbeeld bij extreem hoge of lage scores op een thema.
- Zorg dat er voldoende kennis is per thema over hoe een (sterk) positief resultaat eruit kan zien. Is de ambitie om verslechtering van de huidige situatie te voorkomen of is het doel om een verbetering te realiseren?

DIRECT AAN DE SLAG

Kies een casus en plan een uur met collega's om deze te bespreken met het denkkader in de hand. Al met een project bezig? Onderzoek dan hoe je het denkkader in elke fase twee of meerdere keren kunt laten terugkomen.

Handreiking Verduurzaming MIRT

Wat is het?

Een handreiking die inhoudelijke aanknopingspunten, sprekende voorbeelden en praktische tips biedt om duurzaamheid in MIRT-projecten mee te nemen.

Type instrument

Handreiking

Publicatiedatum

Maart 2020

Doelgroep

Projectmanagers, omgevingsmanagers

Bron

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brochures/2020/03/31/handreiking-verduurzaming-mirt>

Voornaamste gebruiksdoeleinden

→ Duurzaamheid vormgeven binnen MIRT-trajecten.

Sparren met een collega

verduurzamingMIRT@rws.nl

Sprekende voorbeelden

De handleiding bevat zelf tal van mooie voorbeelden.

Tijdsinvestering

Elementen van brede welvaart

Bereikbaarheid

Natuur

Materiële bestaanszekerheid

Gezondheid

Milieu

Natuurlijke voorraden

Klimaat

Sociale cohesie

Leefomgeving

Veiligheid

WAT IS HET?

De Handreiking Verduurzaming MIRT biedt projectmanagers en opdrachtgevers handvatten om aspecten van duurzaamheid mee te nemen in MIRT-projecten en -programma's. De handreiking beschrijft vijf vuistregels voor de integratie van duurzame doelstellingen. Daarbij onderscheidt de brochure vijf verschillende thema's van duurzaamheid (duurzame mobiliteit, energie, circulaire economie, klimaatadaptie en gezonde leefomgeving), waarbij voor ieder domein adviezen worden gegeven voor de integratie van het betreffende thema in het MIRT.

De handreiking heeft een duidelijk praktische insteek met laagdrempelige tips en concrete voorbeelden. Daarbij wordt per thema toegelicht wat het belang is van dit thema, hoe dit mee te nemen in de MIRT-fasen en waar dus op geprioriteerd dient te worden.

DE HANDREIKING EN BREDE WELVAART

De handreiking neemt op verschillende manieren klimaat, milieu en natuurlijke voorraden mee. Zo wordt bij het thema 'circulaire economie' stilgestaan bij het verminderen en voorkomen van het gebruik van primaire grondstoffen. Deze benadering past goed bij de brede welvaart 'later', waarbij

de centrale vraag is hoe wij als samenleving de (natuurlijke kapitalen) op peil kunnen houden, zodat toekomstige generaties eenzelfde of hoger niveau van welvaart ervaren. De thema's 'klimaat', 'klimaatadaptie' en 'energie' hanteren in hun kadering een doelstelling van 2050 (gebaseerd op het klimaatakkoord van Parijs), die eveneens goed aansluit bij het gedachtegoed van brede welvaart 'later'.

Het vijfde thema van de handreiking – gezonde leefomgeving – benadrukt het belang van een gezonde leefomgeving aan de hand van (1) schone lucht en geen geluidsoverlast, (2) stimuleren van bewegen (fietsen) en (3) het bevorderen van sociale ontmoeting en sociale veiligheid. De belangrijkste aanscherping vanuit een bredewelvaartsperspectief hierop is het meenemen van het effect van de leefomgeving op het welzijn van mensen. Denk hierbij aan de impact van meer groen of geluidsoverlast op de sociale, mentale en fysieke gezondheid. Zo [blijkt uit onderzoek](#) dat meer groen in de leefomgeving ervoor zorgt dat mensen aangeven gemiddeld gelukkiger te zijn dan wanneer er weinig groen is.

Beperkingen

Doordat de focus in de handreiking ligt op duurzaamheid blijft een aanzienlijk deel van de thema's

van brede welvaart onderbelicht ([zie ook Brede welvaart en Rijkswaterstaat](#)).

Onderwerpen als schone lucht, duurzaam materiaalgebruik en klimaatadaptie komen ter sprake, maar andere zaken die ook raken aan het thema milieu⁹, zoals biodiversiteit en (voldoende) gezonde natuur, niet. Eveneens wordt in de handleiding geen rekenschap gegeven aan de impact van het grondstoffenverbruik op landen buiten Nederland (brede welvaart 'elders'). De winning van deze grondstoffen kan in de toekomst ten koste gaan van de welvaart in de armste landen (brede welvaart 'elders' en 'later'). Ook het vervoer van goederen naar Nederland en de daarbij horende CO₂ emissies dienen bij een evenwichtige afweging van welvaartseffecten te worden meegenomen.

De handreiking in de huidige vorm biedt onvoldoende handvatten voor een integrale sturing op brede welvaart, zowel binnen de scope van duurzaamheid als daarbuiten (denk hierbij bijvoorbeeld aan neveneffecten op het subjectief welzijn). Daar staat tegenover dat de insteek en prioriteringen per

thema in de basis zich wel lenen voor een sturing op brede welvaart. Het advies aan opdrachtgevers en projectmanagers is om vooral aanvullende indicatoren en doelstellingen te formuleren om zo meer welvaartseffecten mee te nemen.

STUREN OP BREDE WELVAART

De handreiking geeft heldere adviezen om duurzaamheid te integreren in het MIRT. Voor sturing op brede welvaart is het vooral belangrijk dat aanvullende instrumenten worden gebruikt om het brede welvaartspectief adequaat te hanteren. In de initiatieffase dienen daarbij bredere doelen te worden vastgesteld. En in de uitwerkingsfase kunnen extra indicatoren worden geïntroduceerd om effecten op brede welvaart nauwkeuriger te meten. Verder kan in de initiatieffase gekozen worden voor een holistische benadering waarbij een evenwichtige afruil van welvaartseffecten een belangrijke rol speelt. Hier kan de [Participatieve Waarde Evaluatie](#) worden gebruikt, omdat deze laat zien welke beleids- of projectopties burgers zouden kiezen.

Het advies aan opdrachtgevers en projectmanagers is om vooral aanvullende indicatoren en doelstellingen te formuleren om zo meer welvaartseffecten mee te nemen.

COMBINEER MET

Denkkader Brede Welvaart In de opgavefase helpt het denkkader doelen te benoemen en in de voorbereidingsfase indicatoren voor het meten van effecten.

Indicatoren voor brede welvaart in het mobiliteitsdomein Een handige lijst met indicatoren waarmee brede welvaartseffecten beter in kaart kunnen worden gebracht. Een praktische inspiratiebron en naslagwerk voor mogelijke indicatoren.

Participatieve Waarde Evaluatie De PWE vraagt burgers om op de (virtuele) stoel van bestuurders plaats te nemen en op basis van accurate informatie beleidsopties te kiezen. Het instrument biedt gedetailleerde informatie over wat mensen van waarde achten.

DE PRAKTIJK LEERT

- Sturen op brede welvaart vraagt om een holistische benadering waarin soms niet voor de hand liggende oplossingen de beste blijken te zijn. Een veelheid aan kaders en doelen kan ertoe leiden dat er geen ruimte is voor dergelijke oplossingen. Er kan dan bijvoorbeeld geen gebalanceerde afweging worden gemaakt tussen verschillende welvaartseffecten. Overweeg daarom bij het toevoegen van nieuwe doelen en eisen om eventuele eerdere doelen en eisen te schrappen of minder zwaarwegend te maken.
- Beperkte tijd of middelen? Ga als eerst aan de slag met het thema 'gezonde leefomgeving'. Dit biedt de meeste ruimte om bredewelvaartseffecten mee te nemen.
- Overweeg bij het thema 'energie' om participatie een randvoorwaarde te maken voor het project. Ervaringen uit de (lokale) energietransitie leren dat lokale kennis en voorkeuren een doorslaggevende factor spelen bij het slagen van energieinitiatieven en daarmee het verhogen van (subjectief) welbevinden. Er is een aanzienlijke kans dat het MIRT-project voor lokale partijen een belangrijke factor speelt in hun energietransitie.

DIRECT AAN DE SLAG

Lees de handreiking samen met het Denkkader Brede Welvaart en de Indicatoren voor brede welvaart in het mobiliteitsdomein. Kies één van de thema's en ga samen met collega's aan de slag met het kiezen van aanvullende indicatoren. Gebruik één van de genoemde instrumenten ter inspiratie om het bredewelvaartsperspectief adequaat mee te nemen.

Indicatoren voor brede welvaart in het mobiliteitsdomein

Een vertrekpunt voor discussie gebaseerd op een quickscan

Wat is het?

Een onderzoek met praktische tips over hoe brede welvaartseffecten beter kunnen worden meegenomen in het mobiliteitsdomein.

Type instrument

Onderzoek

Doelgroep

Projectmanagers, omgevingsmanagers, beleidsmakers, adviseurs

Voornaamste gebruiksdoeleinden

- Toevoegen van indicatoren aan evaluaties (ex ante en ex post).
- Vertrekpunt voor het doorontwikkelen van bestaande instrumenten.

Sprekende voorbeelden

Weet jij een mooi voorbeeld waarbij de bevindingen uit dit onderzoek zijn ingezet? Laat het ons weten via see@rws.nl!

Publicatiedatum

December 2021

Bron

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/01/10/indicatoren-voor-brede-welvaart-in-het-mobiliteitsdomein---een-vertrekpunt-voor-discussie-gebaseerd-op-een-quickscan>

Sparren met een collega

N.v.t.

Tijdsinvestering

Elementen van brede welvaart

 Bereikbaarheid	 Natuur	 Materiële bestaanszekerheid
 Gezondheid	 Milieu	 Natuurlijke voorraden
 Klimaat	 Sociale cohesie	
 Leefomgeving	 Veiligheid	

WAT IS HET?

In opdracht van het ministerie van IenW heeft TNO onderzocht hoe bredewelvaartsdoelen concreet vertaald kunnen worden naar het mobiliteitsdomein. Dit heeft geresulteerd in een onderzoeksrapport met een lijst van vijftig domeinspecifieke indicatoren die welvaart uitdrukken. Met deze vijftig indicatoren bouwt TNO voort op de door het PBL vastgestelde dimensies van welvaart in het mobiliteitsdomein: Leefomgeving, Veiligheid, Bereikbaarheid van activiteiten en Gezondheid. De indicatoren, onderverdeeld in zes categorieën, maken het mogelijk om te meten wat de welvaart is die wordt gecreëerd door het mobiliteitssysteem als een geheel. Het laatste hoofdstuk van het rapport is gewijd aan praktische tips voor implementatie van de indicatoren in evaluaties.

HET ONDERZOEK EN BREDE WELVAART

Kenmerkend aan het rapport is dat TNO de opgave voor het sturen op brede welvaart primair ziet als een van dataverzameling. Met andere woorden: door gedegen data te verzamelen en deze te integreren is het mogelijk om de uiteenlopende effecten op welvaart (ex-ante) te evalueren. De vijftig indicatoren bieden een concreet aanknopingspunt om vanuit deze zienswijze een instrumentarium te ontwikkelen waarmee gericht

gestuurd kan worden op brede welvaart binnen het mobiliteitsdomein.

Speciale aandacht in het rapport is er voor de verdelingseffecten; verschillende stakeholders kunnen ieder een ander verschil in welvaart ervaren door de uitvoering van een project. Het onderzoek stelt dat er in het mobiliteitsdomein nog weinig aandacht is voor uitsplitsing van indicatoren naar doelgroepen om zo inzicht te krijgen in de verdelingseffecten. Op elk van de vier dimensies wordt een voorbeeld gegeven. Zo kan het bij de aanleg van nieuwe infrastructuur voorkomen dat bepaalde locaties vooral mensen met een hoog inkomen aantrekken. Bij de berekening van de verdelingseffecten dient dan een uitsplitsing te worden gemaakt op inkomsten en opleidingsniveau van de gebruikers.

Beperkingen

Het rapport slaagt in zijn opzet: het maakt de scope van brede welvaartseffecten concreter binnen het mobiliteitsdomein. Tegelijkertijd blijven belangrijke vragen voor het sturen op brede welvaart onbeantwoord, zoals hoe effecten voor toekomstige generaties (brede welvaart 'later') en effecten over de grens (brede welvaart 'elders') worden meegenomen of hoe de interactie plaatsvindt tussen verschillende dimensies of domeinen. Het rapport biedt op deze onderwerpen minder houvast.

De concrete aard van het rapport kan de valse suggestie wekken dat met het sturen op de indicatoren adequaat het gehele bredewelvaartspectief wordt meegenomen. Daarbij moet worden opgemerkt dat ook lang niet alle indicatoren nu al kunnen worden meegenomen. Voor een aanzienlijk deel is de data namelijk nog niet verzameld.

STUREN OP BREDE WELVAART

Het rapport is bovenal een aanknopingspunt voor meer gerichte dataverzameling van brede welvaartseffecten. De indicatoren bieden een aanvulling voor ex ante, ex durante en ex post evaluaties (zoals een MKBA en de Integrale Mobiliteitsanalyse). Dit maakt de indicatoren volgens de auteurs geschikt voor onder andere MIRT-trajecten, MaaS-pilots en overige programma's, projecten en beleidsdossiers waarin het mobiliteitsdomein een centrale rol speelt.

De eerste stap voor diegene die ermee aan de slag wil is om aan de hand van de vier dimensies te onderzoeken welke indicatoren relevant zijn voor het eigen dossier of project. Een tweede stap is om in kaart te brengen welke segmenteringen van bevolkingsgroepen of andere stakeholders logischerwijs dient plaats te vinden (zie [hoofdstuk 7](#) van het onderzoek voor inspiratie). Deze stappen zullen het relevantst zijn in de planningsfase van het project, zodat eventueel extra handelingen voor dataverzameling voorbereid kunnen worden.

Hierbij moet worden opgemerkt dat de genoemde indicatoren een startpunt bieden, maar dat het kiezen van de juiste indicatoren sterk zal afhangen van de gekozen doelen en subdoelen. Aangezien er voornamelijk weinig ervaring is met het verzamelen van informatie op een aanzienlijk deel van de indicatoren, zal in de praktijk geëxperimenteerd moeten worden met het sturen op indicatoren om te ontdekken welke het relevantst zijn.

Het rapport is bovenal een aanknopingspunt voor meer gerichte dataverzameling van brede welvaartseffecten.

COMBINEER MET

Aanvulling MKBA en brede welvaart De indicatoren uit het onderzoek kunnen worden gebruikt voor het inventariseren en duiden van brede welvaartseffecten, in lijn met aanbeveling twee uit de aanvulling.

De Handreiking Verduurzaming MIRT De indicatoren uit het onderzoek bieden een waardevolle aanvulling op de handreiking die voornamelijk kijkt naar milieu en klimaat effecten.

DE PRAKTIJK LEERT

- Een mogelijke valkuil is dat één van de vier dimensies meer aandacht krijgt, omdat dataverzameling op die dimensies makkelijker blijkt. Beschouw de dimensies dus als gelijkwaardig en zorg ervoor dat de effecten van alle dimensies even zwaar meewegen.
- Er zijn volgens de auteurs helder gedefinieerde indicatoren die nog beperkt toegepast worden en in het kader van brede welvaart vaker kunnen worden toegepast. Dit zijn bijvoorbeeld doelen met betrekking tot de leefomgeving, zoals milieu en geluidsbelasting. Het meenemen van deze indicatoren is een laagdrempelige manier om gericht te sturen op brede welvaart.
- Geef de prioriteit aan het uitsplitsen van de verdelingseffecten. Dit kan zowel naar doelgroep als naar tijdsperiode. Deze aanpassing is relatief simpel maar kan tegelijkertijd een groot verschil maken in evaluaties.

DIRECT AAN DE SLAG

Lees voor de selectie van instrumenten voor een project of beleidsdossier de samenvatting van het onderzoek door. Kijk vervolgens welke concrete actiepunten uit hoofdstuk 10 van het onderzoek kunnen worden toegepast in jouw project. Ga tot slot met collega's in gesprek over mogelijke uitsplitsingen in bevolkingsgroepen.

Maatschappelijke kosten-batenanalyse en brede welvaart

Een aanvulling op de Algemene MKBA-Leidraad

Wat is het?

Een rapport met adviezen en richtlijnen voor hoe met de MKBA gericht op brede welvaart gestuurd kan worden.

Type instrument

Handreiking

Doelgroep

Beleidsmakers, projectmanagers

Voornaamste gebruiksdoeleinden

→ Bij de inzet van de MKBA.

Sprekende voorbeelden

Weet jij een mooi voorbeeld waarbij de bevindingen uit dit onderzoek zijn ingezet? Laat het ons weten via see@rws.nl!

Publicatiedatum

Juni 2022

Bron

<https://www.pbl.nl/publicaties/maatschappelijke-kosten-batenanalyse-en-brede-welvaart>

Sparren met een collega

see@rws.nl

Tijdinvestering¹⁰

Elementen van brede welvaart¹¹

Bereikbaarheid

Natuur

Materiële bestaanszekerheid

Gezondheid

Milieu

Natuurlijke voorraden

Klimaat

Sociale cohesie

Leefomgeving

Veiligheid

WAT IS HET?

Het rapport Maatschappelijke kosten-batenanalyse en brede welvaart is een aanvulling op de algemene MKBA-leidraad. Het is opgesteld door het CPB en PBL in opdracht van de Tweede Kamer om te onderzoeken hoe het bredewelvaartspectief beter kan worden meegenomen in maatschappelijke kosten-batenanalyses (MKBA). Het rapport

gaat uitgebreid in op de tekortkomingen van de reguliere MKBA om effectief te kunnen sturen op brede welvaart. Daarbij worden 21 praktische aanbevelingen gedaan om deze tekortkomingen zo goed mogelijk te ondervangen. In tabel 3 worden de belangrijkste tien aanbevelingen beknopt beschreven.

Brede blik op welvaart

1	Gebruik de identificatie van effecten ¹² als uitgangspunt in een MKBA. Dit voorkomt dat makkelijk in geld uit te drukken effecten domineren in de berekeningen en presentatie van een MKBA.
2	Presenteer en duid altijd de niet-gekwantificeerde of -gemonetariseerde kosten of baten.
3	Presenteer waar mogelijk niet-gemonetariseerde effecten in volumes of kwaliteitscriteria.

Welvaart later

4	Geef in MKBA-rapportages altijd duidelijk de spreiding in de tijd van effecten, kosten en baten weer, in tekst, tabellen en figuren, met daaraan altijd toegevoegd een duiding hiervan.
---	---

Verdeling van welvaart

5	Voer in elke MKBA een inventarisatie en analyse uit van de verdeling van effecten; de precieze manier waarop is niet voorgeschreven.
6	Breng bij beleid gericht op inkomensherverdeling en bij scheve verdeling van effecten over inkomensgroepen afzonderlijk de mate waarin verschillende inkomensgroepen positieve of negatieve effecten ondervinden in beeld.

Welvaart elders

7	Benoem nationale en regionale werkgelegenheidseffecten altijd bij projecten die grote investeringen vergen.
8	Benoem grensoverschrijdende effecten altijd in MKBA's.
9	Kwantificeer en monetariseer (waar mogelijk) grensoverschrijdende effecten die belangrijk zijn voor de besluitvorming, met name bij effecten op buurland en ontwikkelingslanden.
10	Stel een MKBA op vanuit internationaal perspectief als de grensoverschrijdende effecten groot zijn in vergelijking tot de nationale effecten.

Tabel 3. Dit is een selectie van maatregelen van tabel 0.1 (pagina 5) uit het rapport *Maatschappelijke kosten-batenanalyse en brede welvaart*. De selectie is gemaakt aan de hand van de tien aanbevelingen die de auteurs als 'richtlijn' aanmerken. In de tekst zijn kleine aanpassingen gemaakt om de leesbaarheid te verbeteren.

DE AANVULLING EN BREDE BELVAART

De aanvulling stelt dat alhoewel er overeenkomsten zijn tussen de doelen die worden nagestreefd met zowel de MKBA als het inzetten op brede welvaart – namelijk een breder perspectief hanteren dan enkel financieel-economische afwegingen – er ook belangrijke verschillen zijn. Zo is de MKBA een instrument om een beleidsmaatregel of een project te toetsen, waar brede welvaart eerder een zienswijze of perspectief is dat beschrijft hoe over het concept ‘welvaart’ kan worden nagedacht (zie ook, Wat is brede welvaart?). De centrale boodschap van de aanvulling is dat brede welvaart wordt gekenmerkt door vier karakteristieken¹³ die op dit moment onvoldoende terugkomen in de MKBA. Dit zijn:

- 1. Brede blik op welvaart** Er wordt verder gekeken dan de traditionele economische factoren om welvaart te duiden.
- 2. Verdeling van welvaart** Een toename of afname van welvaart op een specifieke dimensie (bijv. schone lucht) of een specifieke doelgroep (bijv. mensen in armoede) kan belangrijker worden gevonden doordat hier specifieke doelen aan zijn gekoppeld (armoedebestrijding of een prettige leefomgeving). Met andere woorden: welvaarts-effecten zijn niet simpelweg inwisselbaar of bij elkaar op te tellen, waar dit bij berekeningen in euro's wel kan.
- 3. Welvaart later** Er wordt gekeken naar de welvaart van toekomstige generaties.
- 4. Welvaart elders** Het mogelijke effect van beleid op andere regio's of andere landen wordt meegenomen.

De aanvulling op de leidraad biedt met de genoemde aanbevelingen aanknopingspunten om in de uitvoering van een MBKA de karakteristieken van brede welvaart beter terug te laten komen. De aanvulling stelt hierbij het sturen op brede welvaart als norm en beschrijft vervolgens vanuit dit perspectief de beperkingen van de huidige

MKBA. Zo drukt de MKBA bijvoorbeeld elke waarde zo veel mogelijk uit in geld (monetarisering). De praktische consequentie is dat het risico bestaat dat bij het doorrekenen op brede welvaart er te veel aandacht uitgaat naar het doorrekenen van aspecten van brede welvaart die zich gemakkelijk kwantitatief laten uitdrukken (Vollebergh, 2022). De meeste van de aanbevelingen zijn erop gericht voor dit gegeven te compenseren, bijvoorbeeld door manieren te bieden om niet-kwantitatieve effecten toch mee te kunnen nemen of door de MKBA niet alleen als ‘harde rekentool’ maar ook als denkkader te gebruiken.

STUREN OP BREDE WELVAART

De aanvulling op de algemene MKBA-leidraad is een goed vertrekpunt voor iedereen die een concreet beeld wil vormen van wat een verschuiving naar het bredewelvaartsperspectief vraagt van de beleidsontwikkeling. Door expliciet de vertaalslag te maken naar de MKBA in de praktijk, maakt de aanvulling het soms abstracte karakter van brede welvaart een stuk concreter. De veelzijdigheid van aanbevelingen maakt dat er in ieder scenario wel een mogelijkheid aanwezig is om met de MKBA gericht te sturen op brede welvaart dan nu het geval is. Bijzonder aan de aanvulling is dat deze heel gericht per karakteristiek van brede welvaart suggesties doet. Zo wordt bijvoorbeeld gesuggereerd om bij niet-gemonetariseerde effecten deze in volumes of kwaliteitscriteria uit te drukken (brede welvaart ‘hier en nu’). Ook kan er een discontovoet worden gebruikt voor een onderscheid tussen korte- en langetermijneffecten (brede welvaart ‘elders’).

De MKBA zelf kent als evaluatie-instrument een aantal duidelijke gebruiksmomenten, de voornaamste is als ex ante ‘voorspeller’ van de impact van een voorstel en als afwegingsinstrument tussen verschillende opties. Daarbij wordt de MKBA ook sporadisch gebruikt om een post ante evaluatie uit te voeren. Net als bij veel andere instrumenten

Door expliciet de vertaalslag te maken naar de MKBA in de praktijk, maakt de aanvulling het soms abstracte karakter van brede welvaart een stuk concreter.

kan juist door in een vroeg stadium (ex ante) van een voorstel de richtlijnen uit de aanvulling op te volgen, het brede welvaartspectief beter worden meegenomen.

Beperkingen

Niet alle aanbevelingen zullen even praktisch toepasbaar zijn. De aanvulling op de leidraad lijkt de meest laagdrempelige adviezen te bieden op het meenemen van brede welvaart 'elders'. Het gaat dan bijvoorbeeld over projecten waarbij het aannemelijk is dat er sterke effecten zullen zijn voorbij de regio of landsgrens (bijv. het plaatsen van windmolens aan de grens of een offshore project). Bij de andere karakteristieken van brede

welvaart zal de gebruiker van een MKBA een inschatting moeten maken welke aanbevelingen het beste kunnen worden meegenomen.

Hoewel de aanbeveling meerdere adviezen bevat om een brede set aan welvaartseffecten mee te nemen, worden er vooralsnog geen aanknopingspunten geboden voor het meenemen van interactie- en neveneffecten. Het gaat hier bijvoorbeeld om het effect van stikstof op de biodiversiteit (primair effect), wat weer invloed heeft op een verminderde beleving van natuur door inwoners van een nabijgelegen dorp (het neveneffect). Zie ook [De rol van interactie- en neveneffecten](#) voor meer informatie over dit onderwerp.

COMBINEER MET

Denkkader Brede Welvaart Het denkkader helpt om in een verkennende fase in kaart te brengen welke indicatoren dienen te worden meegenomen in een MKBA.

De Omgevingswijzer Idem aan het Denkkader Brede Welvaart. Daarbij kan de visuele weergave van de omgevingswijzer helpen om een eerste beeld te krijgen van een totaalplaatje van de impact.

MIRT Gebruik de aanvulling samen met de werkwijzer [MKBA bij MIRT-verkenningen](#) in de verkenningfase van het MIRT om gericht te sturen op brede welvaart.

Participatieve Waarde Evaluatie Met de PWE kan de waarde die mensen toekennen aan verschillende effecten accurater worden meegenomen. De PWE kijkt hierbij naar de betalingsbereidheid van mensen voor specifieke beleidsopties of projectopties.

Overige tools gericht op burgerparticipatie Het meenemen van effecten op de lange termijn laat zich voornamelijk lastig meten met de MKBA. Door actief burgers te betrekken en te laten meebeslissen bij een project, kan in veel gevallen het langetermijnperspectief beter tot zijn recht komen.

DE PRAKTIJK LEERT

- Prioriteer bij het toepassen van de aanbevelingen enerzijds op aanbevelingen die gemakkelijk te implementeren zijn en anderzijds op de aanbevelingen die het relevantst zijn voor het project. Zo blijven de extra werkzaamheden voor een (eerste) toepassing van de leidraad beheersbaar.
- Brede welvaart veronderstelt een integrale blik. Een heldere visuele presentatie die de effecten tezamen 'duidt' bij het presenteren van de MKBA-resultaten wordt sterk aangeraden (zie hoofdstuk 4 van het rapport). Met name effecten uitgedrukt in kwalitatieve termen kunnen zo beter tot hun recht komen.
- In de praktijk gaat sturen op brede welvaart met de MKBA voor een groot deel over het meenemen van meer indicatoren. Plan daarom extra tijd in voor het identificeren van indicatoren en het ophalen van data.

DIRECT AAN DE SLAG

Zodra je met een MKBA aan de slag gaat, lees je eerst de aanvulling door. Kies de aanbevelingen die het relevantst zijn voor je project en plan extra tijd in voor de voorbereidende fase om deze te implementeren.

De Omgevings-effectrapportage

Wat is het?

Een effectrapportage met een grotere reikwijdte dan de klassieke (verplichte) milieuthema's. Een Omgevingseffectrapportage brengt niet alleen milieueffecten in kaart, maar bijvoorbeeld ook sociale en economische effecten.

Type instrument

Instrument in ontwikkeling

Doelgroep

Projectmanagers, omgevingsmanagers

Voornaamste gebruiksdoeleinden

→ Onderzoek in de verkennende fase van een omgevingsvisie of bij gebiedsgerichte MIRT-projecten.

Sprekende voorbeelden

[Omgevingsvisie Rotterdam](#)

Publicatiedatum

Nog niet gepubliceerd

Bron

https://puc.overheid.nl/rijkswaterstaat/doc/PUC_726035_31/

Sparren met een collega

mer@rws.nl

Tijdinvestering

Elementen van brede welvaart¹⁴

Bereikbaarheid

Natuur

Materiële bestaanszekerheid

Gezondheid

Milieu

Natuurlijke voorraden

Klimaat

Sociale cohesie

Leefomgeving

Veiligheid

WAT IS HET?

De Omgevingseffectrapportage (OER) is een variant op de klassieke milieueffectrapportage. De OER is op het moment van schrijven nog in ontwikkeling. Dit geldt ook voor de verbrede plan-MER die in veel opzichten lijkt op de OER (zie tabel 4). De OER heeft dezelfde (procedure)vereisten als de plan-MER. Net als dit instrument wordt de OER gebruikt om het milieubelang mee te wegen in de voorbereiding van plannen en besluiten. Anders dan de klassieke MER richt de OER zich niet alleen op milieugerelateerde thema's, maar kijkt dit instrument ook naar economische en sociale effecten. De OER is vooral interessant voor gebiedsgerichte infrastructuurprojecten, waarbij een breed veld aan domeinen en welvaartseffecten samenkomen.

Met de ontwikkeling van de OER wordt een antwoord geboden op de toenemende vraag van met name gemeenten, om een integrale rapportage van effecten op te leveren die verder gaat dan enkel milieueffecten.

DE OER EN BREDE WELVAART

De reikwijdte en thematiek van de OER komt nauw overeen met de scope van brede welvaart. In de opzet is de OER op dit moment waarschijnlijk een van de meest geschikte instrumenten om integraal te sturen op brede welvaart. Zo worden in de OER bij verschillende domeinen de neveneffecten in kaart gebracht. Dit zijn effecten die ontstaan naast het primaire effect. Denk hierbij bijvoorbeeld aan een maatregel die ertoe leidt dat de doorstroom van het verkeer wordt verbeterd (primaire effect). Dit heeft op zijn beurt weer invloed op de luchtkwaliteit en geluidshinder (beide neveneffecten). Het meenemen van deze neveneffecten maakt het mogelijk maatregelen integraal te wegen en zo een scherp beeld te krijgen van de verdelingseffecten, een belangrijk aspect van sturen op brede welvaart (verdeling van welvaart).

MER	Verbrede plan-MER	OER
Klassieke (milieu)thema's die wettelijk verplicht zijn: bodem, archeologie, grond- en oppervlaktewater, geluid, trillingen, luchtkwaliteit, geur, externe veiligheidsrisico's & rampbestrijding, natuur- en biodiversiteit, landschap, cultuurhistorie, gezondheidsbescherming, klimaatverandering	Klassieke (milieu)thema's aangevuld met een selectie van o.a. de volgende thema's: <ul style="list-style-type: none"> • Klimaatadaptatie • Ruimtelijke kwaliteit • Duurzaam landgebruik • Energietransitie • Leefbaarheid 	Een mix van thema's die voortkomen uit de definitie van duurzame ontwikkeling (people, planet, profit), waarin ook sociale en economische thema's zijn meegenomen, zoals: <ul style="list-style-type: none"> • Sociale effecten, welzijn • Gezondheidsbevordering & gezond gedrag • Inclusiviteit • Circulaire economie • Vestigingsklimaat & werkgelegenheid

Tabel 4. Afbakening MER, verbrede plan-MER en OER. Bron: Tabel 1.1. op pagina 5 van Verkennend onderzoek brede milieueffectrapportage MIRT-projecten.

Participatie van burgers en andere belanghebbers kan een belangrijke rol spelen bij de inzet van de OER en sturen op brede welvaart, omdat het bij een verscheidenheid aan effecten soms lastig is om een evenwichtige afweging te maken. Door in zo'n geval actief stakeholders bij het traject te betrekken, krijgt een gebruiker meer inzicht in wat deze stakeholders van waarde achten en daarmee hoeveel gewicht er moet worden gehangen aan specifieke welvaartseffecten.

Beperkingen

De brede opzet van de OER vraagt om een afbakening van de reikwijdte en het detailniveau van de te onderzoeken effecten. Een te ambitieuze opzet van effectmetingen kan ertoe leiden dat er in de praktijk door budget en tijdsbeperkingen uiteindelijk alsnog te weinig informatie wordt opgehaald over mogelijke effecten. Sturing zal dan worden gedaan op basis van informatie van een te hoog abstractieniveau waarbij de onderbouwing van uiteenlopende welvaartseffecten ontbreekt. Het is in zo'n geval dan niet duidelijk hoe de welvaartseffecten tot stand komen. Dit maakt het haast onmogelijk om nuttige interventies te plegen voor de sturing op deze effecten. Andersom is het ook mogelijk dat door de veelheid aan domeinen effecten dubbel worden gemeten en gerekend.

STUREN OP BREDE WELVAART

Voor het specifiek sturen op brede welvaart is het belangrijk dat bij het inzetten van de OER rekening wordt gehouden met het alomvattende karakter van het bredewelvaartsperspectief. Beperk de reikwijdte van de OER tot de thema's en aspecten die relevant zijn voor het schaalniveau van het plan of programma en het te nemen besluit. De analyse moet in de eerste plaats gericht zijn op de urgentste thema's. Wanneer bijvoorbeeld bij een wegverbreding in het ene alternatief een extra fietspad wordt aangelegd en bij het andere niet, dan kan het thema gezondheidsbevordering onderscheidend zijn tussen de alternatieven bij de effectenafweging en daarmee zinvol zijn om in beeld te brengen. Wordt er gewerkt aan een rotonde of dijkversterking in een landelijke omgeving waar weinig mensen wonen? Dan zijn sociale effecten een minder relevant thema. En bij projecten in een complexe omgeving met veel stakeholders, zoals een dichtbebouwde binnenstad, is het raadzaam

om een thema als sociale cohesie mee te nemen.

De grootste uitdaging bij de inzet van de OER (en het sturen op brede welvaart) zit hem dan ook in de scope van het onderzoek behapbaar houden voor het project. Meer effecten meenemen leidt niet automatisch tot betere besluiten. Gebruikers doen er daarom goed aan om eerst een inventarisatie van effecten te maken, bijvoorbeeld aan de hand van de Omgevingswijzer. Vervolgens kan er een prioriteitenlijst van effecten worden opgesteld op basis van bestaande doelen en kaders. Deze lijst bepaalt voor welke effecten data moet worden verzameld. Een valkuil hierbij is dat 'gemakshalve' die effecten worden geprioriteerd die zich makkelijk laten meten of waar de data al voorhanden is. Juist deze valkuil vermijden is essentieel om te kunnen sturen vanuit de holistische blik die kenmerkend is voor brede welvaart.

Een belangrijke karakteristiek van brede welvaart is het oog voor langetermijneffecten (brede welvaart 'later'). De keuzes in het hier en nu kunnen immers een groot effect hebben op toekomstige generaties (denk bijvoorbeeld aan het thema 'wonen'). Hierop kan in de OER gestuurd worden door de effecten in de analyse uit te splitsen op een korte, middellange en lange termijn. Op eenzelfde manier kan een uitsplitsing op basis van bevolkingsgroepen bijdragen aan een eerlijkere verdeling van brede welvaartseffecten (verdeling van welvaart).

In de opzet is de OER op dit moment waarschijnlijk een van de meest geschikte instrumenten om integraal te sturen op brede welvaart.

COMBINEER MET

De Omgevingswijzer Dit instrument helpt om in een verkennende fase een beeld te krijgen van de mogelijke uiteenlopende effecten. Het kan ook de basis vormen voor een beoordelingskader.

Het Denkkader Brede Welvaart Het denkkader biedt aanknopingspunten voor het identificeren van relevante thema's voor de OER.

DE PRAKTIJK LEERT

- Het afbakenen van de scope is essentieel bij de OER. Kies de thema's die relevant zijn voor het project (en daarmee de OER) en verzamel daar detailinformatie over.
- Waak voor een dubbele boekhouding. Door de grote reikwijdte van de OER bestaat het risico dat effecten dubbel worden geteld (bijvoorbeeld de effecten van de omgeving op het woongenot van burgers).
- Let bij het meenemen van verdelingseffecten en langetermijneffecten ook op mogelijke veranderingen in bevolkingsgroepen. Wonen over twintig jaar nog wel dezelfde bevolkingsgroepen in dit gebied? Verschillen deze bevolkingsgroepen dan qua essentiële kenmerken van de huidige bevolkingsgroepen?

DIRECT AAN DE SLAG

Neem de voorbeeldcasus van [de omgevingsvisie van Rotterdam](#) door. Gebruik de informatie om te beslissen of de OER het juiste instrument is. Zo ja, dan kan de Omgevingswijzer gebruikt worden om grip te krijgen op de gewenste scope van de OER.

De Omgevingswijzer

Wat is het?

Een verkennende tool die een overzicht biedt van de positieve en negatieve impact van een project of gebiedsopgave op de omgeving.

Type instrument

Verkennend instrument

Doelgroep

Projectmanagers, omgevingsmanagers

Voornaamste gebruiksdoeleinden

- Op een systematische wijze inzichtelijk maken wat de positieve en negatieve impact kan zijn van een project of gebiedsontwikkeling.
- Dialoogstarter over de duurzaamheid en integrale effecten van een project of gebiedsontwikkeling.
- Vergelijking van verschillende oplossingen op aspecten van people, planet, prosperity.

Sprekende voorbeelden

Weet jij een mooi voorbeeld waarbij dit instrument is ingezet? Laat het ons weten via see@rws.nl!

Publicatiedatum

2017

Bron

<https://www.omgevingswijzer.org>
of via de [intranetpagina](#)

Sparren met een collega

Omgevingswijzer@rws.nl

Tijdinvestering

Elementen van brede welvaart

Bereikbaarheid

Natuur

Materiële bestaanszekerheid

Gezondheid

Milieu

Natuurlijke voorraden

Klimaat

Sociale cohesie

Leefomgeving

Veiligheid

De kracht van de Omgevingswijzer is dat deze in de opzet gebruikers uitnodigt dit brede perspectief in te nemen.

WAT IS HET?

De Omgevingswijzer helpt integraal naar de impact van een project of gebiedsontwikkeling te kijken. Geïnspireerd door het model van de donut-economie¹⁵, laat de Omgevingswijzer in een illustratief overzicht zien wat de positieve en negatieve impact is van een project op de omgeving, aan de hand van twaalf verschillende thema's. Het instrument prikkelt de gebruiker en betrokken stakeholders om met elkaar over de verschillende effecten in gesprek te gaan en zo vanuit een holistische blik oplossingen te verzinnen.

DE OMGEVINGSWIJZER EN BREDE WELVAART

Kenmerkend voor de focus op brede welvaart is het inzicht dat het 'succes' van een project of gebiedsopgave, naast een prestatie op 'traditionele' economische waarden, vraagt om een bevredigend resultaat op factoren als natuur en milieu, menselijk welzijn (brede welvaart 'hier en nu') en het terugdringen van maatschappelijke ongelijkheid (verdeling van welvaart). De kracht van de Omgevingswijzer is dat deze in de opzet gebruikers uitnodigt dit brede perspectief in te nemen. Het cirkelvormige model van de Omgevingswijzer suggereert hierbij dat er vanuit dit perspectief geen hiërarchie in prestaties plaatsvindt. Zo zijn bijvoorbeeld de prestaties op energie en bereikbaarheid van even groot belang als de prestaties op ecologie of welzijn en gezondheid.

De integrale insteek met de vooraf opgestelde thema's, de mogelijkheid tot het aanpassen van de afzonderlijke thema's en de overzichtelijke weergave maken de Omgevingswijzer in de basis een zeer geschikt instrument om mee te sturen op brede welvaart.

Beperkingen

Tegelijkertijd schuilt in deze integrale opzet ook een valkuil. Het design en de vooraf opgestelde thema's suggereren een volledigheid en integraliteit die niet altijd volledig recht doen aan het breedwelvaartsperspectief. Zo bevat het model thema's die uitdrukking geven aan de impact voor zowel ecologie als welzijn en gezondheid, maar beschrijft het bijvoorbeeld niet wat de mogelijkheden zijn van het hebben van een natuurgebied in de buurt van een leefomgeving (dit zou bijvoorbeeld kunnen leiden tot een prettigere vrijetijdsbesteding en hogere mentale gezondheid van inwoners). Juist de interactie tussen deze thema's en de neveneffecten die daaruit voortvloeien zijn essentieel om gedegen te kunnen sturen op brede welvaart (zie ook [De rol van interactie- en neveneffecten](#)).

Eveneens biedt de Omgevingswijzer in de opzet weinig aanknopingspunten voor een uitsplitsing op korte- en langetermijneffecten (brede welvaart 'later') of het meenemen van effecten buiten de regio of over de landsgrens (brede welvaart 'elders'). Voor beide karakteristieken van brede

De Omgevingswijzer is een verkennende tool die zich bij uitstek leent voor projecten waarbij de effecten op de omgeving talrijk of deels onbekend zijn.

welvaart geldt dat door de flexibele insteek van het instrument hier wel voorzieningen voor kunnen worden getroffen, bijvoorbeeld door aparte thema's en aandachtspunten toe te voegen. Voor een overzicht van de verschillen in verdeling van welvaartseffecten tussen uiteenlopende bevolkingsgroepen (verdeling van welvaart) is de Omgevingswijzer minder geschikt.

STUREN OP BREDE WELVAART

Hoewel de Omgevingswijzer speciaal ontwikkeld is voor projecten in de grond-, weg- en waterbouwsector (GWW) is deze eveneens inzetbaar voor een breed scala aan projecten in andere domeinen. De Omgevingswijzer is een verkennende tool die zich bij uitstek leent voor projecten waarbij de effecten

op de omgeving talrijk of deels onbekend zijn. De Omgevingswijzer kan in de verkenningsfase van een project worden ingezet, impact op een omgeving, zodat blinde vlekken (kunnen) worden voorkomen". Door de gebruiksvriendelijke opzet en illustratieve weergave is de Omgevingswijzer in het bijzonder geschikt als hulpmiddel om de dialoog aan te gaan met stakeholders over de impact van een project. Ook in de uitwerkingsfase, bij het beoordelen van beleidsopties kan de Omgevingswijzer worden ingezet, bijvoorbeeld voor het wegen van verschillende opties en als verkenning voor het maken van de gewenste afrekenen.

COMBINEER MET

De Omgevingseffectrapportage (OER) De Omgevingswijzer kan als opmaat dienen voor de inzet van de OER voor een onderbouwde inventarisatie van de effecten. Dit geldt ook voor inzet van de MER of plan-MER.

Het Ambitieweb De Omgevingswijzer gebruikt dezelfde twaalf thema's als het Ambitieweb. Het Ambitieweb helpt bij het vaststellen van doelen en is zo meer gericht op de uitwerkingsfase. Het gebruik van dit instrument is daarmee een mogelijke vervolgstap na de inzet van de Omgevingswijzer.

Value Engineering De Omgevingswijzer is bij uitstek geschikt om bij Value Engineering samen met stakeholders de mogelijke effecten van een maatregel te bespreken of de effecten van verschillende opties integraal met elkaar te vergelijken.

DE PRAKTIJK LEERT

- Voor het sturen op brede welvaart is het aan de gebruiker om verder te kijken dan de twaalf vooropgestelde thema's. Voeg waar nodig thema's toe en/of vul bestaande thema's aan.
- Onderzoek bij het invullen van de Omgevingswijzer ook de interactie-effecten die kunnen ontstaan door de positieve of negatieve impact van het ene thema op het andere thema.
- De Omgevingswijzer biedt geen weging van de impact van verschillende effecten. Het is daarom lastig om te bepalen hoe effecten zich tot elkaar verhouden. Wees dus voorzichtig bij het inschatten van de impact.

DIRECT AAN DE SLAG

Ga naar de [website](#) van de Omgevingswijzer en probeer de tool uit. Bedenk voor welk project je hem kan gebruiken en met welke stakeholders of collega's je hem het beste kan bespreken. Doe een voorzet voor de invulling voordat je met hen gaat zitten. Bedenk goed of er thema's of aandachtspunten zijn die niet genoemd worden maar wel voor jouw project interessant kunnen zijn.

Participatieve Waarde Evaluatie

Wat is het?

Een digitale tool waarmee in korte tijd van een grote groep burgers de voorkeuren en afwegingen voor een beleids optie of projectvoorstel in kaart worden gebracht. Dit gebeurt door de burgers op de (virtuele) stoel van een beleidsmaker te zetten.

Type instrument

Digitale tool

Doelgroep

Projectmanagers, omgevingsmanagers, beleidsmakers

Voornaamste gebruiksdoeleinden

- Inzicht krijgen in hoe burgers tegen verschillende maatschappelijke waarden aankijken.
- Extra beslisinformatie in de verkenningsfase, door advies van burgers in te winnen.
- Participatie en communicatie richting burgers.

Sprekende voorbeelden

<https://www.tudelft.nl/tbm/pwe/case-studies>

Publicatiedatum

Februari 2020

Bron

<https://www.tudelft.nl/tbm/pwe>

Sparren met een collega

n.mouter@tudelft.nl

Tijdinvestering

Elementen van brede welvaart¹⁶

Bereikbaarheid

Natuur

Materiële bestaanszekerheid

Gezondheid

Milieu

Natuurlijke voorraden

Klimaat

Sociale cohesie

Leefomgeving

Veiligheid

WAT IS HET?

De Participatieve Waarde Evaluatie (PWE) is een digitale methode die ontwikkeld is door onderzoekers van TU Delft en is bedoeld voor participatie, evaluatie en communicatie. De PWE past in een rijtje nieuwe, innovatieve tools waarmee grote groepen inwoners op slimme, laagdrempelige wijze worden betrokken bij de ontwikkeling van een visie, beleidsvoorstel of projectvoorstel.

Kenmerkend aan de PWE is dat de burger op de (virtuele) stoel van een bestuurder plaatsneemt. In een online omgeving doorloopt de deelnemer aan de hand van accurate informatie een keuzevraagstuk en deze geeft daarover een advies met onderbouwing. De PWE brengt zo gedetailleerd de voorkeuren van burgers in kaart en helpt voor- en tegenargumenten te identificeren voor specifieke opties. Hiermee biedt de PWE de mogelijkheid een subjectieve welvaartsbeleving van bevolkingsgroepen toe te voegen aan de beleidsontwikkeling middels een vorm van digitale inspraak.

DE PWE EN BREDE WELVAART

In een PWE worden beleidskeuzes doelbewust niet geïsoleerd gepresenteerd maar als een geheel, waarbij de deelnemers rekening moeten houden met de daadwerkelijke beperkingen (zoals budget en wettelijke kaders). Door een beleidsvraagstuk als geheel te presenteren wordt de samenhang tussen de verschillende factoren zichtbaar. In een PWE kunnen zo beleidskeuzes gericht op verschillende karakteristieken van brede welvaart (welvaart 'hier en nu' of 'later') en indicatoren (bijvoorbeeld gezondheid of materiële welvaart bevorderen) worden voorgelegd. De PWE kan zo ondersteuning bieden bij het maken van een integrale afweging tussen verschillende welvaartseffecten.

Een ander sterk punt van de PWE is dat deze het mogelijk maakt om inzicht te krijgen in de waarde die mensen hechten aan uiteenlopende effecten die zich lastig in geld laten uitdrukken, zoals recreatie in de natuur of kansengelijkheid. Daarbij laat de PWE niet alleen de voorkeur van een bevolkingsgroep zien voor een optie (duurzame energie door meer windmolens op zee) ten opzichte van een andere optie (CO₂ verminderen via een vleesbelasting), de methode brengt ook in kaart welke opties deze bevolkingsgroepen expliciet afraden. Effecten die moeilijk in euro's kunnen worden uitgedrukt, hebben daardoor in een PWE eenzelfde positie als effecten die wel makkelijk kunnen worden gemonetariseerd. Dit maakt de PWE interessant voor dimensies van brede welvaart die gaan over (subjectief) welzijn en daarmee een inclusieve samenleving. Met de PWE kan bijvoorbeeld inzichtelijk worden gemaakt hoe specifieke bevolkingsgroepen waarde hechten aan specifieke beleidsopties.

Tot slot is het betrekken van burgers bij het bepalen wat waardevol is een belangrijk element van brede welvaart. Dit raakt aan de focus van brede welvaart op een 'eerlijke' verdeling van welvaart. De drempel voor deelname is laag en deelnemers kunnen zo in een korte tijd een genuanceerd advies geven op basis van een integraal beeld.

STUREN OP BREDE WELVAART

De PWE leent zich goed voor projecten waarbij verschillende bevolkingsgroepen sterk uiteenlopende effecten op hun (brede) welvaart zullen ervaren. Dit geldt ook voor projecten waarbij de effecten op de welvaart van bevolkingsgroepen enigszins bekend zijn, maar deze zich lastig laten

Burgers waarderen het als zij al in de vroege fase van het planvormingsproces worden betrokken.

kwantificeren of vergelijken. Hiermee is de PWE een welkome aanvulling op een MKBA waarbij de aannahme geldt dat verdelingseffecten inwisselbaar zijn onder het principe 'één euro is één euro'.

Een goed moment om de PWE in te zetten is in de initiatieffase. Dan kan de PWE worden gebruikt om informatie op te halen over hoe burgers rondom een bepaald vraagstuk verschillende waarden ten opzichte van elkaar afwegen. Een ander moment is in de verkenningsfase wanneer de contouren van de beleidsopties bekend zijn. Door afwegingen en voor- en tegenargumenten op te halen, kunnen er in korte tijd mogelijke bezwaren, voordelen of tot dan toe onbekende effecten van beleidsopties worden geïdentificeerd. Ook kunnen op dat moment effecten van beleidsopties worden gewaardeerd en kan het maatschappelijk rendement van een beleids optie worden vastgesteld.

Beperkingen

Een kanttekening bij de PWE-methodiek is dat burgers individueel en in relatief korte tijd hun voor-

keuren en waarden doorgeven. Bij andere participatiemethoden, zoals een burgerforum, gaan burgers eerst met experts en andere burgers in dialoog voordat zij hun voorkeuren doorgeven. De kwaliteit van deze voorkeuren is dus waarschijnlijk hoger dan de voorkeuren die deelnemers in de PWE uiten. Dit kan een rol spelen bij onderwerpen waarbij de impact op het maatschappelijke welzijn zich lastig laat uitleggen. Deze onderwerpen kunnen in zo'n geval minder goed begrepen worden en daardoor minder gewaardeerd worden door de burgers die meedoen aan de PWE.

Daar staat tegenover dat PWE een grotere groep burgers betreft en ook inclusiever is. Zo is bijvoorbeeld voor praktisch opgeleiden de drempel om deel te nemen aan een PWE lager dan bij een burgerforum, dat vooral theoretisch opgeleiden aantrekt.

COMBINEER MET

Aanvulling MKBA en brede welvaart De MKBA kijkt naar de betalingsbereidheid van mensen voor effecten van specifieke beleids- of projectopties. De PWE kijkt naar de mate waarin mensen publieke middelen willen alloceren aan effecten van specifieke beleids- of projectopties. Daarmee kan de PWE inzicht verschaffen in de waarden die aan verschillende effecten van een beleidsoptie dienen te worden toegekend vanuit een breder perspectief. Hiermee kan de PWE een rol spelen bij het vervullen van de aanbevelingen van de aanvulling MKBA en brede welvaart.

Value Engineering De PWE kan een mooie aanvulling bieden op een weging van alternatieven. De opzet van de PWE sluit ook mooi aan bij de insteek van Value Engineering om evenwichtig de belangen van verschillende stakeholders mee te nemen.

DE PRAKTIJK LEERT

- Deelnemers beantwoorden de vraag wat de overheid zou moeten doen. Ze doorleven het beleidsdilemma en begrijpen de complexiteit van beleidskeuzes beter. Sla daarom het vraagstuk in de PWE niet te plat. Burgers ervaren de overheid soms als een black box en willen juist graag de complexiteit ervaren.

- De meeste burgers die deelnemen vinden niet dat de overheid de uitkomsten van de PWE direct moet overnemen. Zij vinden dat de uitkomsten van een PWE een rol moeten spelen naast adviezen van deskundigen. Wel waarderen deelnemers het als de bestuurder hen een brief stuurt met welke lessen er zijn geleerd van de uitkomsten van de PWE. Probeer dus als beleidsmaker op basis van het PWE-rapport een lijst te maken van vijf dingen die je niet wist over voorkeuren en waarden van burgers voordat je de PWE ging doen en koppel deze lessen terug naar de deelnemers.
- De input van deelnemers kan beleidsopties verrijken. Denk verder goed na bij het ontwerp van de PWE welke handelingsperspectieven de PWE kan opleveren die nuttig zijn voor beleidsmakers. Een PWE is geslaagd wanneer beleidsmakers na het traject vol zelfvertrouwen beslissingen kunnen nemen.
- Je kunt beter te vroeg starten met een PWE dan te laat. Burgers waarderen het als zij al in de vroege fase van het planvormingsproces worden betrokken en ze zijn soms geïrriteerd als ze pas op het allerlaatste moment kunnen meepraten. Dit vinden zij vaak niet rechtvaardig. Gebruik de PWE dan ook alleen in situaties waar er écht nog iets te kiezen is. Een PWE is niet goed te gebruiken in contexten waarin er slechts één projectalternatief op tafel ligt en beleidsmakers willen of hopen dat er draagvlak voor komt.

DIRECT AAN DE SLAG

Bekijk de video en lees de teksten op de [website](#) van de PWE. De verschillende casussen scheppen een goed beeld van de meerwaarde van het instrument. Bepaal met collega's of je project geschikt is voor de PWE. Let hierbij met name op of grote (uiteenlopende) verdelingseffecten een rol spelen bij het project. Zijn die er? Dan kan het interessant zijn om een PWE in te zetten.

Value Engineering

Wat is het?

Een korte intensieve studie waarin stakeholders en deskundigen samen de waarde van een project optimaliseren.

Type instrument

Instrument voor participatie

Doelgroep

Projectmanagers, omgevingsmanagers en technisch managers

Voornaamste gebruiksdoeleinden

- Verhogen van haalbaarheid en toegevoegde waarde van een project.
- Participatie van stakeholders (in- en extern) bij de projectontwikkeling.
- Ondersteuning bij het maken van een evenwichtige afweging van welvaartseffecten voor stakeholders.

Sprekende voorbeelden

https://puc.overheid.nl/PUC/Handlers/Download-Document.ashx?identificer=PUC_154548_31&versienummer=1

Bron

<https://www.rijkswaterstaat.nl/zakelijk/zaken-doen-met-rijkswaterstaat/werkwijzen/werkwijze-in-gww/value-engineering>

Sparren met een collega

VEloket@rws.nl

Verwachte tijdsinvestering

Elementen van brede welvaart¹⁷

 Bereikbaarheid	 Natuur	 Materiële bestaanszekerheid
 Gezondheid	 Milieu	 Natuurlijke voorraden
 Klimaat	 Sociale cohesie	
 Leefomgeving	 Veiligheid	

WAT IS HET?

Value Engineering (VE) is een systematische methode om samen met stakeholders de waarde van projecten, processen of diensten te verbeteren. De vraag die hierbij centraal staat is: welke behoeften hebben stakeholders? VE kan zo worden ingezet om een optimale balans te vinden tussen doel en budget.

Kenmerkend aan de aanbevelingen en adviezen die voortkomen uit de VE-methode is dat deze zijn gebaseerd op een consensus van experts en stakeholders. Er is dus veel draagvlak voor deze aanbevelingen en adviezen, en de belangen van stakeholders zijn meegenomen. Hierdoor kunnen projectmanagers in de praktijk direct met deze resultaten aan de slag.

VALUE ENGINEERING EN BREDE WELVAART

Het participatieve karakter van VE sluit goed aan bij een brede blik op welvaart. Door de uiteenlopende behoeften van stakeholders zullen verschillende welvaartsdimensies automatisch aan bod komen. Er wordt zodoende ook goed rekenschap gegeven aan subjectieve belangen en het welzijn van stakeholders. Dit draagt ook bij aan een eerlijke verdeling van welvaartseffecten, iets wat nadrukkelijk de aandacht vraagt bij het sturen op brede welvaart. Eenzelfde maatregel kan immers verschillende uitwerkingen hebben op uiteenlopende bevolkingsgroepen en kan daardoor ook per bevolkingsgroep anders worden geïnterpreteerd.

Bij het afwegen van verdelingseffecten wordt bij het sturen op brede welvaart expliciet verder gekeken dan een simpele vergelijking en verdeling van (gemonetariseerde) effecten. Dit is geen simpele opgave, want veel effecten laten zich simpelweg

lastig kwantificeren, ondanks dat deze als waardevol worden gezien. Denk bijvoorbeeld aan de mogelijkheid dat jonge gezinnen met kinderen toegang hebben tot een natuurgebied in de buurt. Door gebruik te maken van representatie worden stakeholders gevraagd om samen een afweging te maken die zij als eerlijk beschouwen. Hiermee wordt met VE gedeeltelijk een oplossing geboden voor mogelijke ethische dilemma's, zoals 'wat is een eerlijke verdeling?', 'welke beleving is belangrijk?' en 'wat is mooi?'.

Beperkingen

In de basis werkt VE met representatie. Bij het sturen op brede welvaart dient daarom wel rekening te worden gehouden met welvaartseffecten die niet direct door een stakeholder worden gerepresenteerd, zoals de impact op toekomstige generaties en de effecten over de grens. Door vanuit verschillende invalshoeken (met stakeholders en experts) te werken kan dit grotendeels worden opgevangen.

Een ander mogelijk obstakel is het accuraat meenemen van interactie-effecten, en daarmee het maken van onderbouwde afwegingen. In het proces van VE wordt de verantwoordelijkheid voor een evenwichtige afweging van effecten bij de betrokken stakeholders zelf gelegd. Interactie-effecten zijn zelden helemaal door stakeholders te overzien, laat staan op waarde te schatten (zie kader). Gericht sturen op brede welvaart door het meenemen van deze interactie-effecten vraagt de nodige voorbereiding van de gebruiker, al dan niet samen met experts. Door een voorzet te bieden van de belangrijkste interactie-effecten kunnen de betrokken stakeholders en experts een meer onderbouwde afweging maken.

Een voorbeeld van interactie-effecten

Interactie- en neveneffecten die ontstaan door een maatregel kunnen voor uiteenlopende stakeholders verschillende uitwerkingen hebben op de korte, middellange en lange termijn. Zo kan een beleidsmaatregel (directe verbinding van een dorp met een N-weg) op de korte termijn positief uitpakken voor forensen uit het dorp, omdat ze sneller naar hun werk in de stad kunnen, wat er met de tijd (middellange termijn) toe leidt dat het dorp een aantrekkelijke plek wordt om te wonen voor mensen die in de stad (willen) werken. Dit kan op de lange termijn leiden tot een andere samenstelling van het dorp (verjonging), wat weer zorgt voor een verbetering van de leefomgeving voor sommige dorpsbewoners (leuker winkelen, levendiger verenigingsleven, etc.) en voor een verslechtering voor andere dorpsbewoners (meer geluidsoverlast, komst grote winkelketens, etc.). Tegelijkertijd kan diezelfde wegverbreding ook leiden tot een intensivering van het weggebruik en daarmee meer schadelijke stoffen voor het milieu produceren, met alle effecten van dien.

Tot slot is het belangrijk om ervoor te waken dat VE niet alleen wordt ingezet voor het zoeken naar de meeste kosteneffectieve, maar juist ook naar waardevolle oplossingen. Stakeholders moeten hierin niet alleen worden geraadpleegd om draagvlak te creëren en het risico op missers af te dekken. Voor sturen op brede welvaart dient ook een afweging gemaakt te worden voor kosten waar stakeholders niet altijd aan denken. Dit kunnen bijvoorbeeld mogelijke kosten zijn die pas op de lange termijn worden gemaakt, kosten die wellicht niet meteen bekend zijn en door stakeholders dus ook niet genoemd zullen worden.

STUREN OP BREDE WELVAART

VE kan in zowel de initiatiefase als de verkenning-fase als de uitwerkingsfase worden ingezet. Voor het sturen op brede welvaart heeft VE de meeste toegevoegde waarde als het in een vroeg stadium (initiatie of verkenning) wordt ingezet. Dan is de invloed op de uitwerking van het project nog het grootst en kunnen er dus nog zo veel mogelijk welvaartsdimensies worden meegewogen.

VE werkt goed om bij complexe projecten met veel verschillende belangen en stakeholders op brede welvaart te sturen. De methode is erop gericht om de belangen van stakeholders niet over het hoofd te

zien. Een goede aanvulling voor het sturen op brede welvaart is om mensen aan te wijzen die de stakeholders vertegenwoordigen die zelf niet kunnen spreken. Dit wordt ook wel personhood genoemd (zie kader). Bij de aanleg van een nieuw waternet werk wordt dan bijvoorbeeld iemand aangewezen

die de rivier de Rijn representeert. Deze persoon zal dan afwegingen maken en punten aandragen geredeneerd vanuit het belang van de Rijn. Denk hierbij aan belangen zoals doorstroom, biodiversiteit in en om de rivier, waterkwaliteit, etc. Het kan hierbij zelfs gaan om afwegingen over effecten die over de grens plaatsvinden, bijvoorbeeld hoe een verlaging van de doorstroom in Nederland de kans op overstromingen vergroot hogerop de rivier in Duitsland.

Naast het inzetten van personhood zijn er andere mogelijkheden om gericht op brede welvaart te sturen. Door bijvoorbeeld VE aan te vullen met vooronderzoek naar interactie-effecten kunnen de stakeholders in de workshops een meer onderbouwde afweging maken. En door in de workshops effecten expliciet uit te splitsen voor verschillende doelgroepen (waaronder de huidige generatie en toekomstige generaties) is er meer oog voor de welvaartseffecten en mogelijke verdelings-effecten. De kern van de VE-methodiek blijft bij deze aanpassingen nagenoeg hetzelfde, wel dienen gebruikers er rekening mee te houden dat de voorbereidende werkzaamheden meer tijd en middelen vragen dan bij een regulier VE-traject.

Environmental personhood

Abstracte stakeholders, zoals de natuur of een toekomstige generatie, kunnen niet voor zichzelf opkomen. Daarom is het concept personhood in het leven geroepen om entiteiten zonder stem een stem te geven. In sommige landen hebben nationale parken of rivieren een positie gekregen als officiële rechtspersonen, inclusief rechten. Legal Guardians, in de praktijk vaak natuurorganisaties, kunnen de belangen van deze entiteiten dan behartigen via, bijvoorbeeld, de rechtbank. Dit zorgt ervoor dat deze entiteiten beter beschermd worden. Tegenstanders van de opkomst van personhood beargumenteren dat dit impliceert dat deze entiteiten dan ook aangeklaagd moeten kunnen worden. Betaalt de legal guardian van een rivier dan de schade als deze overstroomt? Ondanks dit tegenargument zijn er internationaal veel successen geboekt met het gebruik van personhood.

Vergroot de geloofwaardigheid van de personhood-stakeholder door een natuur- of milieuorganisatie te vragen deze rol op te pakken.

COMBINEER MET

De Gesprekswijzer Duurzame Mobiliteit De GW DuMo kan helpen om concreet vast te stellen wat de effecten zijn op verschillende thema's. Door dit te doorlopen kunnen er geen effecten op deze thema's over het hoofd worden gezien.

De MKBA en brede welvaart Value Engineering kan ingezet worden om de alternatieven in een MKBA te optimaliseren. VE kan helpen bij de aanbeveling om niet-gekwantificeerde effecten of niet-gemonetariseerde kosten mee te nemen in de afweging. Ook kan VE een rol spelen bij het gericht meenemen van de effecten van brede welvaart 'elders'.

Participatieve Waarde Evaluatie Voor trajecten waarbij de wens bestaat om echt sterk in te zetten op het meenemen van stakeholders, kunnen de ontwikkelde alternatieven nog een keer worden voorgelegd aan een grote groep burgers.

DE PRAKTIJK LEERT

- Maak een VE-studie vroeg in het traject, dan is er nog de meeste ruimte voor aanpassingen die sturen op brede welvaart.
- Zorg dat echt álle stakeholders gerepresenteerd zijn in het team, ook abstracte stakeholders zoals toekomstige generaties en de natuur. Dit resulteert in meer draagvlak, betere verdeling tussen de welvaartsdimensies en oog voor de toekomst.
- Vergroot de geloofwaardigheid van de personhood-stakeholder door een natuur- of milieuorganisatie te vragen deze rol op te pakken.
- Bespreek ook de neveneffecten en de impact op toekomstige generaties door dit expliciet op te nemen in de methodiek.

DIRECT AAN DE SLAG

Bekijk de video op [deze pagina](#) om een beeld te krijgen bij VE. Maak een inventarisatie van mogelijke effecten aan de hand van de lijst thema's van brede welvaart. Let hierbij ook op de effecten op toekomstige generaties en effecten over de grens. Maak daarna een lijst van mogelijke stakeholders. Probeer hierbij één tot drie stakeholders te bedenken die normaal niet of nauwelijks gepresenteerd worden, en zich goed lenen voor invulling vanuit personhood.

Interessante ontwikkelingen

Om gericht te kunnen sturen op brede welvaart zijn er instrumenten nodig die tijdens de beleidsontwikkeling kunnen voorzien in goed onderbouwde beslisinformatie. Diverse partijen werken momenteel aan instrumenten die hieraan bijdragen. Door het integrale karakter van brede welvaart is dit echter niet eenvoudig, het vraagt om methoden die het mogelijk maken een veelvoud aan indicatoren die iets zeggen over de brede welvaart met elkaar te vergelijken. De meeste van deze instrumenten zijn nog niet operationeel en bevinden zich in een concept- of prototypefase. Twee instrumenten die nu in ontwikkeling zijn kunnen voor Rijkswaterstaat op termijn bijdragen aan het sturen op brede welvaart:

- De Maatschappelijke Jaarrekening
- TNO Wise Cube

Voor beide tools geldt dat, ten aanzien van brede welvaart, de kwaliteit van de beslisinformatie grotendeels afhangt van zowel de hoeveelheid data als de kwaliteit van de data die gebruikt wordt.

Duurzaamheidsrapportage in de private sector

In de private sector verwijst de term duurzaamheid naar een veelvoud aan materiële en niet-materiële waarden zoals klimaat, milieu, natuur, maatschappij, veiligheid, werkgeverschap, en governance. Mede ingegeven door aangescherpte EU-regelgeving, is het steeds gebruikelijker voor bedrijven om naast het financiële jaarverslag ook rekenschap te geven van hun impact op deze materiële en niet-materiële waarden. De manier waarop dit wordt gedaan verschilt aanzienlijk per bedrijf. Het kan gaan om een beperkte duurzaamheidsrapportage in de vorm van een risicoanalyse gericht op klimaat en maatschappij, maar ook om een geïntegreerd jaarverslag waarin uitvoerig wordt stilgestaan bij zowel de negatieve als de positieve impact. Achter deze duurzaamheidsrapportages gaan de in de meeste gevallen raamwerken schuil die voorzien in internationale standaarden. De afgelopen jaren zijn veel van deze raamwerken uitgebreid om te voorzien in een bredere set aan indicatoren zoals bijvoorbeeld arbeidsomstandigheden bij toeleveranciers, inclusie op de werkvloer, en maatschappelijk nut. Steeds meer bedrijven gebruiken hun duurzaamheidsverslaglegging niet enkel ter verantwoording maar ook juist als vertrekpunt voor het vergroten van hun positieve bijdrage aan mens, dier en planeet.

1. DE MAATSCHAPPELIJKE JAARREKENING

Rijkswaterstaat zet in op een jaarlijks duurzaamheidsverslag (zie kader) op organisatieniveau. Het Nederlands Impact Instituut BV heeft in 2021 aan de hand van hun methode voor duurzaamheidsverslaggeving (de Maatschappelijke Jaarrekening) een dummy gemaakt van een duurzaamheidsverslag voor Rijkswaterstaat. In dit verslag wordt er rekenschap gegeven van zowel de positieve als negatieve impact van Rijkswaterstaat. Daarnaast wordt er middels een 'waardecreatiemodel' inzicht geboden in hoe Rijkswaterstaat waarde creëert voor stakeholders.

Net als voor bedrijven kan een dergelijk duurzaamheidsverslag handvaten bieden om gericht in te zetten op het creëren van positieve impact en maatregelen te treffen om negatieve impact te mitigeren. Daarnaast biedt het inzicht in de aspecten van brede welvaart waar Rijkswaterstaat direct invloed op heeft middels waarde creatie zoals economisch, menselijk, sociaal en natuurlijk kapitaal – brede welvaart 'later'. Dit maakt het op termijn mogelijk beslisinformatie te ontleen aan dit duurzaamheidsverslag.

2. TNO WISE CUBE

Met de WISE Cube kunnen de effecten van beleidsmaatregelen op het welzijn van verschillende bevolkingsgroepen ex-ante met elkaar vergeleken worden. Het onderliggende model van de interactieve kubus gebruikt hiervoor twaalf welbevindingsdimensies. Zo kan een beleidsmaker per dimensie zien of een bevolkingsgroep meer of minder welzijn zal ervaren door een beleidsinterventie. De WISE Cube geeft hierbij ook inzicht in de effecten van beleidsmaatregelen op toekomstige generaties en bevolkingsgroepen buiten het doelgebied. De uitkomsten van de kubus ondersteunen beleidsmakers bij het nemen van beter geïnformeerde beleidsbeslissingen ten aanzien van het welzijn van mensen.

Het [CBS stelt](#) dat in bespiegelingen over de brede welvaart welzijn centraal staat. De acht hoofdthema's met betrekking tot brede welvaart 'hier en nu' overlappen wat betreft het welzijn van mensen aanzienlijk met de WISE Cube van TNO. Beslisinformatie die voortkomt uit de WISE Cube kan daarom in de toekomst bijdragen aan het gericht sturen op brede welvaart. De WISE Cube bevindt zich momenteel in een pilotfase en zal naar verwachting over enkele jaren volledig operationeel zijn.

Appendix

Longlist van instrumenten voor het sturen op brede welvaart

Naam instrument	Beschrijving	Hoe is dit instrument mogelijk interessant voor het sturen op brede welvaart?
CO₂-prestatieladder	De CO ₂ -prestatieladder is een instrument voor duurzame inkoop. Opdrachtnemers kunnen een voordeel krijgen in de gunning als zij CO ₂ -besparende maatregelen nemen.	Het maakt optimalisatie op de thema's milieu en klimaat en natuurlijke kapitalen (brede welvaart 'later') mogelijk in de realisatiefase.
Dashboard klimaatbeleid	Het dashboard geeft informatie over de ontwikkeling van het klimaatbeleid in Nederland overzichtelijk weer.	Het kan worden ingezet bij de evaluatie van o.a. meerjarenprogramma's over klimaat- en milieugerelateerde thema's.
De Brede Welvaartsindicator (BWI)	Dit instrument van Universiteit Utrecht is een welvaartsmaatstaf, opgebouwd uit elf welvaartsdimensies uitgedrukt in één integrale indicator.	Het maakt het uitruilen tussen verschillende dimensies van brede welvaart expliciet en maakt daardoor integrale vergelijkingen van beleidsopties mogelijk.
Duurzaam Bouwen Calculator (DuboCalc)	Met deze softwaretool van Rijkswaterstaat kunnen bij ontwerpen en inschrijvingen in de GGW snel en eenvoudig de duurzaamheid en milieukosten worden berekend.	Het maakt optimalisatie op de thema's milieu en klimaat mogelijk in de realisatiefase.
Duurzaamheidsverslag	Het jaarlijkse verslag van Rijkswaterstaat en lenW over duurzaamheidsprestaties, met resultaten en praktijkvoorbeelden.	Het opnemen van de dimensies en bijbehorende indicatoren van brede welvaart is een belangrijke (eerste) stap voor het sturen op brede welvaart.
Handleiding Publieke Businesscase	In deze handleiding staat beschreven waarop gelet moet worden bij het opstellen en beoordelen van publieke businesscases, met een nadruk op financiële effecten voor het Rijk.	Kan mogelijk worden ingezet om economische effecten mee te nemen bij projecten, naast natuurlijke en sociale factoren.
Handreiking klimaatbeleid en duurzame mobiliteit	De Handreiking klimaatbeleid en duurzame mobiliteit maakt voor gemeenten, provincies en waterschappen inzichtelijk hoe zij mobiliteitsbeleid kunnen inzetten om bij te dragen aan CO ₂ -reductie.	Het draagt bij aan optimalisatie op klimaat en natuurlijke kapitalen (brede welvaart 'later').

Naam instrument	Beschrijving	Hoe is dit instrument mogelijk interessant voor het sturen op brede welvaart?
Het Welvaart model canvas	Een instrument om te komen tot wel-overwogen keuzes (samen met stakeholders) op regionaal niveau. In een aantal stappen wordt verwezen naar het belang van verankerende brede welvaartsindicatoren.	Handig voor afstemming met stakeholders en het creëren van een gezamenlijk vertrekpunt voor het sturen op brede welvaart.
Infrastructure's role in going "beyond GDP"- What can be learned from international frontrunners?	Een onderzoek met twaalf aanbevelingen (voor Nederland) hoe beleidsmakers brede welvaart beter kunnen verankeren in de beleidspraktijk. Het onderzoek gaat ook specifiek in op infrastructuurprojecten.	Nuttige tips met internationale best practices. Inspiratiebron voor effectiever sturen op brede welvaart.
Integrale Mobiliteitsanalyse (IMA)	Geeft inzicht in de mobiliteit, capaciteit en robuustheid van de netwerken. Het brengt potentiële mobiliteits- en bereikbaarheidsopgaven op de lange termijn in beeld.	Kan mogelijk gebruikt worden bij integrale afwegingen van programma's en projecten op langetermijneffecten (brede welvaart 'later').
Inzichten uit het PBL-onderzoeksprogramma 'Regio Deals voor brede welvaart', 2019-2022	Het onderzoek beschrijft de belangrijkste inzichten van de regiodeals voor brede welvaart.	De rol van het rijk bij regioprojecten wordt geduid (vanuit het brede welvaarts perspectief). Geeft verder context aan de vertaling van brede welvaart naar beleidskeuzes.
Lerend evalueren	Een beleidsevaluatiemethode die door het Rijk wordt gebruikt, onder andere bij biodiversiteitsbeleid dat zich lastig laat voorspellen.	De methode kan ervoor zorgen dat beleid niet vooraf alles dichtspijkt maar juist oog houdt voor mogelijke neveneffecten (brede welvaart 'elders' en 'later').
Life Cycle Costing	Life Cycle Costing is het vaststellen van de totaalkosten die gemaakt moeten worden om een object te realiseren/exploiteren.	Kan gebruikt worden om in kaart te brengen welke kosten komen kijken bij specifieke prestaties op thema's van brede welvaart rondom duurzaamheid. Het helpt zo bij het maken afrekenen.
Maatschappelijk Verantwoord Inkopen Criteria & MVI-criteriatool	Met deze tool kan naast de prijs van de producten, diensten of werken ook worden gelet op de effecten van deze inkoop op milieu- en sociale aspecten.	Helpt bij het optimaliseren op thema's van brede welvaart in de realisatiefase.
Multicriteria-analyse	Bij een multicriteria-analyse wordt een overzicht gemaakt van de beleidsalternatieven en de effecten per alternatief. Deze informatie kan worden bewerkt om de criteria tegen elkaar af te kunnen afwegen.	Kan worden ingezet bij de afwegingen met uiteenlopende en complexe welvaartseffecten. Neemt indicatoren mee die zich lastig laten kwantificeren.

Naam instrument	Beschrijving	Hoe is dit instrument mogelijk interessant voor het sturen op brede welvaart?
Onderweg in Nederland (ODiN)	Verschaft informatie over de dagelijkse mobiliteit van de Nederlandse bevolking. Vanaf 2022 wordt ook naar de beleefde bereikbaarheid van bepaalde voorzieningen gevraagd. Databestanden zijn beschikbaar en kunnen worden gebruikt.	De data kan mogelijk worden gebruikt voor indicatoren voor het sturen op brede welvaart binnen het mobiliteitsdomein.
Staat van de Infra	Het geeft inzicht in de staat van de infrastructuur van het hoofdwegennet, het hoofdvaarwegennet en het hoofdwatersysteem.	Het opnemen van de dimensies en bijbehorende indicatoren van brede welvaart is een belangrijke (eerste) stap bij het sturen op brede welvaart.
Urban Strategy	Een digital twin ontwikkeld door TNO, die de mogelijkheid biedt om beleidsopties en daarbij komende milieu-, leefbaarheids- en bereikbaarheidseffecten real-time te simuleren.	Het maakt het mogelijk om beter onderbouwde afwegingen en afruilen te maken tussen verschillende welvaartseffecten.
Uitwerking van brede welvaart voor de monitoring en evaluatie van mobiliteitsbeleid	Deze uitwerking bevat een aantal adviezen voor hoe de MKBA meer rekenschap kan geven van brede welvaart in relatie tot mobiliteit (onder andere met behulp van ODiN).	Gerichte adviezen voor het sturen op brede welvaart.

Lijst met afkortingen

Om ruimte te besparen en het lezen gemakkelijker te maken wordt in dit document regelmatig gebruikgemaakt van afkortingen. Dit is een overzicht van de gebruikte afkortingen en de betekenis ervan.

BBP	Bruto Binnenlands product	MKBA	Maatschappelijke kosten-batenanalyse
BW	Brede welvaart	OER	Omgevingseffectrapportage
BWI	Brede Welvaartsindicator	PBL	Planbureau voor de Leefomgeving
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek	PWE	Participatieve Waarde Evaluatie
GW DuMo	Gesprekswijzer Duurzame Mobiliteit	RWS	Rijkswaterstaat
GWW	Grond-, Weg- en Waterbouw	SDG's	Sustainable Development Goals
IenW	(Ministerie van) Infrastructuur en Waterstaat	TNO	Nederlandse Organisatie voor toegepast natuurwetenschappelijk onderzoek
MaaS	Mobility as a Service	VE	Value Engineering
MER	Milieu-effectrapportage	VN	Verenigde Naties
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport		

Eindnoten

1. Het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat heeft het Denkkader Brede Welvaart laten ontwikkelen. Hierin worden tien elementen van brede welvaart benoemd. Deze hebben grote overlap met de acht thema's van het CBS, maar legt net iets andere accenten. Zie ook de beschrijving in dit document van het Denkkader Brede Welvaart.
2. O.a. moties van Bruins ([Kamerstuk II, 2020-2021, 35570-IX, nr. 28](#)), Klaver en Ploumen ([Kamerstuk II, 2021-2022, 35788-135](#)) en Van Raan ([Kamerstuk II, 2021-2022, 35925-159](#)).
3. De ontwikkeling van dit dashboard is onderdeel van een gezamenlijk traject van de planbureaus CPB, SCP en PBL om stapsgewijs een kernset indicatoren voor brede welvaart te ontwikkelen, om verankering van brede welvaart in de begrotingssystematiek mogelijk te maken.
4. De term 'externaliteiten' verwijst naar niet-gecompenseerde kosten als gevolg van economische activiteit. Denk bijvoorbeeld aan de afname van biodiversiteit door overmatige houtkap. Externaliteiten ontstaan wanneer onvoldoende rekening wordt gehouden met de effecten op welvaart van individuen of groepen.
5. De aard van de Participatieve Waarde Evaluatie maakt dat sturing op specifieke elementen van brede welvaart zal afhangen van het gebruik van het instrument.
6. Idem aan eindnoot 5, met als verschil dat Value Engineering door het participatieve karakter en de ingebouwde methodiek gericht op kosteneffectief stuurt op de elementen 'sociale cohesie' en materiële bestaanszekerheid'.
7. De elementen maken geen hard onderscheid tussen brede welvaart 'hier en nu', 'elders' en 'later'. Ze komen zo gezien ook niet een-op-een overeen met de thema's van brede welvaart uit de Monitor brede welvaart van het CBS.
8. Het gaat hier om de aanbevelingen zoals verwoord in het Maatschappelijke kosten-batenanalyse en brede welvaart; een aanvulling op de algemene MKBA-leidraad en dus niet om de aanbevelingen in de MKBA zelf.
9. Zoals gedefinieerd door het CBS in de [Monitor Brede Welvaart](#).
10. Deze tijdsinvestering komt bovenop de gebruikelijke tijdsinvestering voor het uitvoeren van een MKBA.
11. In principe kan op alle elementen van brede welvaart gestuurd worden. In de praktijk zal de opgave bepalen welke elementen het relevantst zijn. Hierbij geldt overigens dat niet elk element zich even makkelijk zal laten meenemen, want niet elk element leent zich even goed voor kwantificering van de welvaartseffecten.
12. Hiermee wordt bedoeld dat al voordat een selectie van (gemonetariseerde) effecten worden meegenomen er een inventarisatie van brede welvaartseffecten wordt uitgevoerd. Deze dient als uitgangspunt voor de berekeningen en uiteindelijke presentatie van uitkomsten. Zo worden niet alleen effecten meegenomen die goed ingeschat en gewaardeerd kunnen worden, maar ook effecten waarbij dit niet goed mogelijk is.
13. De karakteristieken zijn op hun beurt weer gebaseerd op de beschrijving van brede welvaart in de [Monitor brede welvaart & Sustainable development goals](#) van het CBS.
14. In potentie kunnen alle elementen worden meegenomen in een Omgevingseffectrapportage. De uiteindelijke selectie hangt sterk af van aard van de opdracht en de wensen van de gebruiker.
15. De donuteconomie is een normatief economisch model dat beschrijft dat duurzame welvaart binnen een sociale en ecologische bandbreedte dient te blijven. Enerzijds moet er voldoende welvaart zijn voor een sociaal fundament (de binnenkant van de donut), maar tegelijkertijd moet de creatie van deze welvaart niet te veel ten koste gaan van natuurlijke bronnen, het 'ecologisch plafond' (de buitenkant van de donut).
16. In principe kan op alle elementen van brede welvaart gestuurd worden. In de praktijk zal de opgave bepalen welke elementen het relevantst zijn. Hierbij geldt voor de onderwerpen waarbij de impact op het welzijn zich lastig laat uitleggen, dat deze onderwerpen het risico lopen minder begrepen en daardoor minder gewaardeerd worden door de burgers die meedoen aan de Participatieve Waarde Evaluatie.
17. In potentie kunnen alle elementen worden meegenomen bij Value Engineering. De uiteindelijke selectie hangt sterk af van aard van de opdracht en de wensen van de gebruiker.

